

U.1978B.53

Erstatning uden for kontraktforhold 11.1, Miljøret 1.3.

Erstatningsansvar for miljøskader forårsaget af nedgravet kemikalieaffald

Af professor, dr. jur. Bernhard Gomard[]*

Indholdsfortegnelse

1. Problemstillingen s. 53
2. Lovgivningens stilling til bortskaffelse af giftigt affald ved nedgravning s. 54
3. Nye skærpede bestemmelsers betydning for bestående tilstande s. 59
4. Opsporing og undersøgelse af nedgravet affald s. 64
5. Ansvar for nedgravninger i tidligere ejeres tid s. 66
6. Ansvar for fjernelsen af og for skade forvoldt af farligt nedgravet kemikalieaffald efter den almindelige erstatningsregel og efter Miljøbeskyttelsesloven s. 66
 - 6.1. Polluter Pays Principle s. 66
 - 6.2. Erstatningsansvar for forureningsskader og forureningsbekæmpelse s. 67

1. Problemstillingen

I tidligere tid skilte virksomheder navnlig inden for den kemiske industri sig i et vist omfang af med deres affald af kemikalier ved at fylde affaldet på tromler og grave disse ned i jorden enten på deres egen grund eller andetsteds, f. eks. på kommunale lossepladser.[1]Generelle positive regler om bortskaffelse af kemikalieaffald ved aflevering til Kommunekemi eller på anden efter nutidens opfattelse betryggende måde blev først givet ved loven om bortskaffelse af olie- og kemikalieaffald nr. 178 af 24. maj 1972. Grunden til, at nogle før denne lov valgte den enkle fremgangsmåde at grave affaldet ned, kan have været, at destruktion har været vanskelig eller umulig, og at heller ikke bortledning gennem kloak har været gennemførlig, f. eks. på grund af ringe kloakkapacitet, ætsning af kloakrørene eller forgiftningsrisiko.[2]Nedgravning, der i nogle tilfælde er sket med en sundhedskommissionens tilladelse eller dog viden eller efter anvisning af en kommune, har tidligere været anset som en bortskaffelsesmetode, der var forsvarlig, hvor der ikke som i den i det følgende omtalte UfR 1958.365 H forelå en åbenbar forureningsfare.[3]Det må antages i almindelighed at have været tilsigtet og er i øvrigt klart for enhver med blot nogen indsigt, at nedgravede jerntromler efterhånden, hurtigere eller langsommere afhængigt af jordbundsforholdene, tæres hen, og at indholdet gradvist siver ud i jorden. Nedgravning har været anset som en definitiv bortskaffelse af affaldet, ikke som en foreløbig eller som en kontrolleret opbevaringsmåde. Omfanget af risikoen for, at en udsivning af kemikalier kan medføre en efter omstændighederne alvorlig forurening navnlig af grundvandet, er først i de senere år blevet erkendt.[4]

Nedgravning af affald på en grund må antages i almindelighed at være sket med den daværende grundejers eller hans repræsentants vidende. Myndighederne, Sundhedskommissionen eller Kommunen, er derimod langt fra altid blevet underrettet. Af den i note 6 omtalte UfR 1958.365 H fremgår, at der ikke dengang bestod pligt til at anmelde

54

bortskaffelse af farligt affald. En almindelig pligt hertil blev først indført ved Kemikalieaffaldsloven. Har en ejendom skiftet ejer efter nedgravningen, kan den nuværende ejer være blevet gjort bekendt med nedgravningen af den tidligere ejer, eller han kan selv være blevet opmærksom på nedgravninger, som er sket i tidligere ejeres besiddelsestid. Det

kan imidlertid også forekomme, at den nuværende ejer er uvidende om, at der i hans jord findes affald nedgravet.

Denne artikel handler om, hvem det påhviler at afholde udgifterne til den kortlægning, kontrol og uskadeliggørelse af tidligere nedgravet kemikalieaffald, som efter vor nuværende viden om vandforurening må anses som ønskelig og nødvendig og om, hvorvidt der kan pålægges ansvar for forureningsskader forvoldt af affald nedgravet på et tidspunkt, hvor nedgravningen ikke var forbudt.

2. Lovgivningens stilling til bortskaffelse af giftigt affald ved nedgravning

2.1. Den, der udsætter menneskers eller husdyrs liv eller sundhed for fare ved at tilsætte vandbeholdninger, vandledninger eller vandløb sundhedsfarlige stoffer, ifalder straf efter *Straffelovens §§ 186 og 190*. Disse bestemmelser, der har været gældende, siden Borgerlig Straffelov trådte i kraft den 1. januar 1933, omfatter kun forsætlige handlinger af en åbenbart almenfarlig, kriminel karakter og er uden betydning for vort affaldsproblem.[5]Retssystemet indeholder imidlertid foruden reglerne om straf for angreb ved forgiftning andre regler om beskyttelse mod forurening, som har betydning for spørgsmålet om, hvorvidt det er lovligt eller ulovligt at bortskaffe giftigt affald ved nedgravning. Disse regler er i de senere år undergået væsentlige ændringer.

2.2. Afledning af forurenende væsker til grundvandet inden for områder, hvor grundvandet udnyttes i vandforsyningsanlæg, krævede efter Vandforsyningsloven nr. 54 af 31. marts 1926 § 11, stk. 2 og 3, en tilladelse. I UfR 1958.365 H antog Højesteret, at disse bestemmelser om nødvendigheden af en særlig tilladelse til at »aflede« forurenende væsker ikke omfatter nedsivning eller udsivning fra henlagt eller nedgravet affald.[6]Udsivning fra en utæt eller tæret affaldstønde eller anden beholder, som indeholder kemikalieaffald, kan herefter ikke anses som en afledning, der er omfattet af reglerne i den nævnte § 11, stk. 2 og 3. Sundhedsmyndighederne eller skadelidte havde derimod efter § 11, stk. 8, i Vandforsyningsloven af 1926 mulighed for at rejse sag ved landvæsenskommissionen, såfremt grundvandet forurenes af »et ubeskyttet oplag af opløselige stoffer«. Denne bestemmelse omfatter bl. a. nedgravede tønder eller tromler med kemikalieaffald, jfr. nærmere nedenfor i nr. 2.6.[7]

2.3. De kommunale *sundhedsvedtægter* havde deres retlige grundlag i en Lov om tilvejebringelse af sundhedsvedtægter af 12. januar 1858 og var gældende, indtil Miljøbeskyttelsesloven af 1973 trådte i kraft den 1. oktober 1974.[8]Sundhedsvedtægterne indeholdt bestemmelser om, at anlæg, som kan forurene jordbunden med urene væsker, ikke må oprettes uden sundhedskommissionens godkendelse, jfr. § 30, stk. 2, i Normalsundhedsvedtægten for landkommuner af 1960.[9]

55

Nedgravning af giftigt affald i en beholder, som ikke er uforgængelig, må antages at være omfattet af denne bestemmelse. Hvor den gældende sundhedsvedtægt har indeholdt en bestemmelse svarende til den nævnte § 30, stk. 2, har nedgravningen således kun været lovlig, dersom sundhedskommissionens tilladelse har foreligget. Nogle tilladelser fra sundhedskommissionerne efter § 30 er - ligesom tilladelser fra kommuner til nedgravning af affald på en kommunal losseplads - antagelig meddelt på grundlag af ansøgninger eller forespørgsler, som ikke har

indeholdt så fyldige og præcise oplysninger om affaldets kemiske sammensætning, tilstand og det påtænkte anbringelsessted, som efter en senere tids opfattelse ville have været nødvendig og som nu udtrykkeligt kræves i ansøgninger om godkendelse efter Miljøbeskyttelseslovens kap. 5 om særligt forurenende virksomheder, jfr. Miljøbeskyttelseslovens § 40 og kap. 4 i »Godkendelsesbekendtgørelsen« nr. 176 af 29. marts 1974. En tilladelse fra en sundhedskommission før miljøreformen må imidlertid anses for gyldig og nedgravningen for lovlig, medmindre ansøgerens oplysninger har været vildledende. Spørgsmålet, om en opnået tilladelse i alle tilfælde fritager for ansvar efter den almindelige erstatningsrets regler, er omtalt nedenfor i nr. 2.7.

2.4. *Giftloven* eller Lov om gifte og sundhedsfarlige stoffer nr. 119 af 3. maj 1961, der trådte i kraft den 1. oktober 1961, foreskriver i § 16, stk. 2, at »tilintetgørelse eller bortskaffelse af større partier af gifte eller sundhedsfarlige stoffer«, kun må ske efter forudgående aftale med kredslægen, medmindre den benyttede fremgangsmåde er godkendt af de stedlige sundhedsmyndigheder. »Affaldsreglen« i Giftloven omfatter kun de stoffer, som er opført på de lister, som var vedføjet loven, over »gifte« og »sundhedsfarlige stoffer«, eller som senere efter Indenrigsministerens eller nu Miljøministerens bestemmelse er optaget på disse lister, jfr. nærmere lovens § 1, stk. 1-3.

Bestemmelsen i § 16, stk. 2, betegnes i den betænkning, som ligger til grund for Giftloven, Betænkning nr. 233/1959 s. 35 og i bemærkningerne til lovforslaget, Folketingstidende 1960/61, tillæg A, spalte 1271, som en nyhed, der som mønster havde reglerne om *midler til bekæmpelse af plantesygdomme, ukrudt og skadedyr* nu i lov nr. 118 af 3. maj 1961 og i bekendtgørelse nr. 289 af 25. september 1961 § 31, stk. 6 og 7.[10] Af de udførlige betænkninger, som ligger til grund for disse love, Betænkning nr. 233/1959 og nr. 260/1960, fremgår, at man ved tilblydelsen af love, bortset fra den umiddelbare forgiftningsfare kun beskæftigede sig med risikoen for, at der i foder og levnedsmidler skulle findes rester af bekæmpningsmidler,[11] men ikke med risikoen i øvrigt for skader gennem forurening af miljøet.

2.5. Bestemmelserne i Vandforsyningsloven af 1926 om beskyttelse af grundvandet mod forurening blev skærpet ved *Vandforsyningsloven* nr. 169 af 18. april 1969.[12] Efter § 39, stk. 1 i loven af 1969 må grundvandet »ikke forurenes eller udsættes for forurening med giftige stoffer eller stoffer, som ikke eller kun langsomt nedbrydes i undergrunden«. Reglen i § 39, stk. 1, er indispensabel, men Indenrigsministeren kan fastsætte regler om sikring af og kontrol med oplag af forurenende stoffer, jfr. § 39, stk. 2. I medfør af denne bestemmelse blev udstedt en bekendtgørelse om kontrol med oplag af olie m. v. nr. 67 af 26. februar 1970 på grundlag af et udkast i Betænkning om olietanke nr. 545/1969. Denne bekendtgørelse er, efter at reglerne i Vandforsyningslovens kap. V (§§ 39-47) er overført til Miljøbeskyttelsesloven af 1973, erstattet af en bekendtgørelse nr. 171 af 29. marts 1974 med samme titel og med et lignende indhold. Stoffer, der ikke kan betegnes som giftige eller som nedbrydes i jorden og derfor ikke er omfattet af forbudsreglen i vandforsyningslovens § 39, men som dog kan forurene grundvandet, falder ind under lovens § 40. Denne

56

bestemmer bl. a., at »beholdere med stoffer, der kan forurene grundvandet«, ikke uden Indenrigsministerens tilladelse må være nedgravet i jorden. Bestemmelserne i §§ 39 og 40 er foreslået og motiveret i Vandforsyningsbetænkningen nr. 298/1961 s. 59 f. Vandforsyningsloven giver ikke som Giftloven en liste over, hvilke stoffer den anser som gifte, der er omfattet af § 39, og hvilke stoffer der er forurenende i § 40's forstand, men i bemærkningerne til § 39 i lovforslaget siges, at § 39 omfatter stoffer, som er gifte i Giftlovens forstand samt bl. a. benzin, olie og (ikke eller langsomt nedbrydelige) affaldsprodukter fra kemiske fabrikker. Tvivl herom måtte (før Miljøbeskyttelsesloven) i givet fald afgøres af en landvæsenskommission, jfr. Vandforsyningsbetænkning nr. 298/1961 s. 59 f. Forelæggelsen for landvæsenskom-

missionen kunne ske i form af en anmodning til kommissionen om i medfør af § 42 at meddele forbud eller pålæg til beskyttelse af vandforsyningen. Sådanne forbud og påbud kunne både gives mod forureningsfarer omfattet af §§ 39 og 40 og mod andre eller fjernere forureningsfarer, bl. a. forurenende spild på en fabrik, som (også) var omfattet af § 30 i normalsundhedsvedtægten, jfr. nærmere bemærkningerne til § 42 i forslaget til Vandforsyningsloven af 1969.[13]

Vandforsyningsloven af 1969 trådte i kraft den 1. april 1970, og dens bestemmelser fik ved en række overgangsbestemmelser i lovens kap. IX i væsentligt omfang også betydning for eksisterende vandindvindingsrettigheder og forureningskilder.[14] En af disse overgangsbestemmelser (§ 69) foreskriver, at tilladelser til »afløb, nedsivning, anvendelse af beholdere og lignende«, der før lovens ikrafttræden var meddelt af en landvæsenskommission eller af sundhedsmyndighederne, bevare deres gyldighed, at forhold af denne art, som ved lovens ikrafttræden lovligt bestod uden tilladelse, men som efter loven af 1969 ville kræve tilladelse, jfr. herved bestemmelsen i § 40, fortsat er lovlige, så længe indretningen og anvendelsen ikke ændres, men at det absolutte forbud i § 39 også gælder bestående forhold, og at reglen i § 40, stk. 3, om fri tilbagekaldelse uden erstatning også gælder ældre tilladelser inden for § 40's område. Overgangsreglerne i Vandforsyningsloven er omtalt i Vandforsyningsbetænkningen nr. 298/1961 s. 60 og 75 og i bemærkningerne til lovforslagets §§ 39 og 69. (FT 1968/69, tillæg A, sp. 664 og 697).

Ved miljøreformen blev reglerne om beskyttelse mod forurening både af grundvand og overfladevand flyttet fra Vandforsyningsloven og Vandløbsloven og med visse ændringer indsat i den nye hovedlov Miljøbeskyttelsesloven som kap. 3 og 4.[15] Vandløbsloven og Vandforsyningsloven er i deres nuværende skikkelse bekendtgjort ved lov bekendtgørelser nr. 523 og 524 af 26. sept. 1973. Bestemmelserne om beskyttelse af vandforsyningsinteresser findes i kap. 3, som også indeholder overgangsregler svarende til overgangsbestemmelserne i Vandforsyningsloven af 1969.

2.6. *Nugældende regler* om affald, som kan frembyde forureningsfare, findes i en række love, som hver for sig angriber forurenings- og forgiftningsfaren til fremme af sine mål og med sine midler.[16] Arbejds-miljøloven nr. 681 af 23. december

57

1975, som i kapitel 8 (§§ 48 og 49) indeholder regler om »stoffer og materialer«, har således det særlige sigte at beskytte de ansatte i virksomhederne, Boligtilsynsloven, love bekendtgørelse nr. 362 af 3. juli 1974, som i kapitel 3 (§§ 8-21) hjemler »foranstaltninger over for utidssvarende boliger og opholdsrum« har som formål at beskytte de mennesker, som bor eller opholder sig i bygninger, mod sundhedsfare,[17] og værn om naturen er efter § 1 i Naturfredningsloven, lovebekg. nr. 445 af 1. oktober 1972, målet for denne lov. Naturfredningsloven indeholder bl. a. i § 63 et forbud mod at henkaste eller anbringe affald eller lignende på fremmed - privat eller offentlig - ejendom uden ejerens tilladelse og betinger i § 43 indretning af losseplads af fredningsplansudvalgets tilladelse.[18] Indsatsen fra det offentlige med flere selvstændige regelsæt og myndigheder mod forureningsfarer kan medføre, at visse miljøkrænkelser samtidig er en overtrædelse af flere love og kan forfølges af flere myndigheder, jfr. således UfR 1966.817 H (kommenteret i UfR 1967B.60 ff), hvoraf fremgår, at en produkthandels oplag af affald på ejendommens gårdsplads kunne reguleres ved påbud såvel efter Sundhedsvedtægten som efter Boligtilsynsloven.

Af særlig interesse for denne artikels emne er foruden Giftloven og Lov om midler til bekæmpelse af plantesygdomme, ukrudt og skadedyr (omtalt ovenfor i nr. 2.4.), som begge stadig gælder Lov om bortskaffelse m. v. af olie- og kemikalieaffald nr. 178 af 24. maj 1972 og Miljøbeskyttelsesloven. Miljøbeskyttelsesloven angår al virksomhed af miljøfarlig karakter. Den del af den eksisterende lovgivning, der ikke som sundhedsvedtægter og dele af vandlovgivningen er blevet indar-

bejdet i Miljøbeskyttelsesloven, kan efter omstændighederne finde anvendelse ved siden af Miljøbeskyttelsesloven, jfr. herved lovens § 69 samt *Borris* kommentar dertil og *Haagen Jensen* i Dansk Miljøret 3 s. 9.

Under arbejdet med forberedelse af miljøreformen blev det klart, at olie- og kemikalieaffald, der ikke kan genbruges, bør opbevares i tætte beholdere eller sendes til særlige anlæg til destruktion («Kommuneke-mi»).[19]Den bortskaffelse af dette affald, som hidtil var sket »i et vist omfang ved, at indehaveren af sådant affald udtømmer dette i afløb eller lader det indgå i almindeligt affald, der henlægges på losseplads«, måtte høre op, fordi »udtømning af disse stoffer, enten i kloaksystemer eller direkte i jorden, kan medføre forurening af såvel grund- som overfladevand, ligesom de ved tilførsel til rensningsanlæg kan virke hæmmende - evt. standsende - på anlæggets funktioner«. De citerede ord indgår i motiveringen i de almindelige bemærkninger til forslaget til Olie- og kemikalieaffaldsloven af 1972, jfr. FT 1971/72, tillæg A, sp. 2241 ff. Loven er en rammelov. Nærmere forskrifter om anmeldelse og aflevering eller forsvarlig opbevaring af affaldet er fastsat i bekendtgørelse nr. 154 af 20. marts 1974 om olieaffald og bekendtgørelse nr. 121 af 17. marts 1976 samt cirkulære nr. 212 af 14. oktober 1976 om kemikalieaffald. Loven tager ikke stilling til, hvad der skal ske med affald, som før lovens ikrafttræden er anbragt på andre måder end dem, der nu anses for forsvarlige og rigtige.

Hovedloven på miljørettens område er nu Miljøbeskyttelsesloven nr. 372 af 13. juni 1973, der

58

trådte i kraft den 1. april 1974, jfr. lovens § 88 og bekendtgørelse nr. 150 af 20. marts 1974. Miljøbeskyttelsesloven indeholder som nævnt i nr. 2.5. i kap. 3 regler om beskyttelse af vandforsyningsinteresser, der træder i stedet for de tidligere regler herom i Vandforsyningsloven af 1969. Sondringen i loven af 1969 mellem et indispensabelt forbud mod giftige stoffer (§ 39) og et dispensabelt forbud for andre forurenende stoffer (§ 40) er opgivet og erstattet af den generelle regel i Miljøbeskyttelseslovens § 11, hvorefter bl. a. »beholdere med væsker og stoffer, der kan forurene grundvandet«, ikke uden tilladelse fra ministeren må være nedgravet i jorden. Bestemmelsen i § 11 omfatter både beholdere, som har karakter af faste anlæg som f. eks. en olietank eller en septictank, og »engangsbeholdere« som vides - på kortere eller længere tid - at ville tæres bort. Omtalen af de forureningskilder, som vandforsyningslovgivningen og nu Miljøbeskyttelsesloven vil yde en beskyttelse imod i Betænkning om Vandforsyningslovgivningen nr. 298/1961 s. 59 f og i Hygiejnekommissionens betænkning nr. 590/1970 s. 41 f, omfatter begge slags »beholdere«. Betænkningen fra 1961 nævner bl. a. som et af sine eksempler giftigt industriaffald anbragt i grusgrave, jfr. ovenfor i note 3.

2.7. Overtrædelse af de gældende regler.

2.7.1. *Strafansvar*. Overtrædelser af sundhedsvedtægterne og af §§ 39, stk. 1, og 40 i Vandforsyningsloven af 1969 kunne straffes, hvor betingelserne for anvendelse af straf i øvrigt var til stede, jfr. § 66 i Normalsundhedsvedtægten og § 66 i Vandforsyningsloven af 1969. Også reglen i § 11 i Miljøbeskyttelsesloven hører til dem, for hvis overtrædelse der er fastsat straf, jfr. lovens § 83. Anvendelsen af straf forudsætter bl. a., at overtrædelsen kan tilregnes gerningsmanden som forsætlig eller uagtsom, jfr. Straffelovens §§ 2 og 19, og at strafansvaret ikke er forældet, jfr. Straffelovens §§ 2, 93, stk. 1, og 94. Både i Vandforsyningsloven af 1969 og i Miljøbeskyttelsesloven er forbudet mod nedgravning af miljøfarligt affald formuleret ikke som et forbud mod at grave ned, men som et forbud mod, at der i jorden findes nedgravet affald af denne art, («må ikke... være nedgravet»). Reglerne tilsigter bl. a. at omfatte eksisterende septictanke og olietanke, og det kriminaliserede gerningsindhold må opfattes som et tilstandsdelikt. Den, der har rådigheden over en tilstand, som er kriminaliseret på denne måde, men som

undlader at bringe tilstanden til ophør, uagtet dette var muligt for ham, overtræder herved straffereglen.[20]Strafansvaret forældes i almindelighed på 2 år, men forældelsesfristen regnes først fra det tidspunkt, hvor pligten til lovliggørelse af tilstanden er hørt op, jfr. Straffelovens § 94, stk. 1.[21]Dersom reglen i Miljøbeskyttelseslovens § 11, som antaget nedenfor i nr. 3, omfatter affaldstromler, der er bortskaffet ved nedgravning, uden at dette beror på en fri analogi, som ikke efter Straffelovens §§ 1 og 2 kan bære anvendelsen af straf,[22]er en grundejers undladelse af at opgrave sådant affald, efter at dets tilstedeværelse og farlighed er blevet kendt, uagtet opgravning er mulig, strafbar efter Miljøbeskyttelseslovens § 83, jfr. § 11, dersom pligten til at lovliggøre ejendommen er bragt på det rene ved kommunens kontrol med overholdelsen af lovens regler, jfr. § 48, eller hvor det dog er åbenbart, at tilstanden er ulovlig, og at opgravning kan og bør foretages. En virksomhed, som har foretaget eller ladet foretage en nedgravning af affald uden at være opmærksom på forureningsrisikoen, kan ikke straffes, dersom risikoen ikke var erkendt af sagkyndige, eller viden herom ikke var tilgængelig for virksomheder i branchen. Undskyldelig faktisk vildfarelse udelukker uagtsomhed.[23]Fristen for forældelse af strafansvaret løber først fra det tidspunkt, hvor handlepligten er ophørt, fordi den ulovlige tilstand er ophørt ved, at beholderne er opgravet eller er fuldstændigt borttæret, således at opgravning ikke mere er mulig, eller fordi rådigheden over tilstanden er ophørt, f. eks. ved salg af ejendommen.

2.7.2. Erstatningsansvar.

Spørgsmålet, om nedgravning af affald kan give anledning til retlige sanktioner, er for så vidt angår *straf* udtømt med en gennemgang af de lovfæstede forbud, jfr. Straffelovens §§ 2 og 1. Anvendelsen af sanktioner i form af *erstatningsansvar* for skade

59

voldt af henkastet eller nedgravet affald og af indgreb med *forbud* eller *påbud* efter naborettens almindelige regler er derimod ikke på samme måde som strafansvaret fast knyttet til de forskrifter, lovgivningen indeholder om behandlingen af affald, men afhænger af en almen vurdering af, om virksomhedens adfærd må anses som forsvarlig eller uforsvarlig bl. a. under hensyn til det kendskab, virksomheden faktisk havde, og hvilken viden virksomheden havde haft mulighed for at skaffe sig om forureningsrisikoen.[24]For afgørelsen af, om en virksomheds behandling af sit affald har været forsvarlig eller ikke, spiller det selvsagt en meget væsentlig rolle, om virksomheden har opnået en tilladelse eller godkendelse af sin handlemåde fra den kompetente myndighed og har overholdt de eksisterende lovbestemmelser om beskyttelse af grundvand og overfladevand mod forurening samt særlige vilkår i tilladelser fra myndighederne, men vurderingen på grundlag af den almindelige erstatningsregels uforsvarlighedsnorm er i princippet selvstændig, jfr. nedenfor i nr. 6.2. Skade som følge af forurening kan derfor ikke kræves erstattet, alene fordi formelle forskrifter er tilsidesat eller nødvendige tilladelser ikke indhentet, og omvendt kan efter omstændighederne erstatning kræves efter den almindelige erstatningsregel, uanset ingen forskrift er overtrådt, eller tilladelse foreligger. Denne sidste mulighed havde større praktisk betydning, før der i og i medfør af Miljøbeskyttelsesloven blev lovfæstet regler af almen karakter. I UfR 1958.365 H fandtes således en tjære- og asfaltfabrik at have handlet uforsvarligt og ansvarspådragende ved at henlægge tjæreprodukter på grunden, hvorfra der sivede fenol ned i jorden og ved at bortlede fenolholdigt spildevand i en utæt kloak, uagtet bestemte lovregler ikke var overtrådt. Hvor en farlig situation som f. eks. den, der forelå i dommen fra 1958, endnu ikke har forvoldt påviselige skader, kan de truede naboer efter omstændighederne få nedlagt forbud eller påbud om imødegåelse af faren. Dette følger af naborettens regler, jfr. ovenfor i note 23.[25]

Ansvar efter den almindelige erstatningsregel kan efter omstændighederne også pålægges den, der på uforsvarlig måde har anbragt farligt affald uden for sin egen grund, f. eks. på en kommunal losseplads, jfr. nedenfor i note 34. En tilladelse til en sådan anbringelse fritager i almindelighed for ansvar. Dette gælder dog ikke, hvis oplysningerne om affaldet har været vildledende.

3. Nye skærpede bestemmelsers betydning for bestående tilstande

3.1. Undersøgelsen i nr. 2 af lovgivning og almindelige retsgrundsætninger viser, at en nedgravning af affald, som i dag ville være omfattet af Kemikalieaffaldsloven, kan have været lovlig, da den blev foretaget. Stillingtagen til, om en nedgravning i sin tid var lovlig, forudsætter kendskab til tidspunktet og stedet for nedgravningen, til arten af de nedgravede stoffer og til, om myndigheder har været underrettet om og har godkendt nedgravningen. Imidlertid indeholder som nævnt i nr. 2.7. både Vandforsyningsloven af 1969 og Miljøbeskyttelsesloven bestemmelser om, at disse love ikke alene finder anvendelse på fremtidige, men også på bestående virksomheder. Lovene har betydning både for allerede meddelte tilladelser og for (hidtil) lovligt eksisterende forhold. Miljøbeskyttelsesreglerne i loven af 1973 omfatter ikke alene nye virksomheder men også virksomheder, som eksisterede ved lovens ikrafttræden.[26]Fremstillingen her i nr. 3 gør nærmere rede for indholdet af disse bestemmelser og for bestemmelsernes betydning for tidligere skete bortskaffelser af affald ved nedgravning. Affald, som er bortskaffet på denne måde er omfattet af bestemmelsen i Miljøbeskyttelseslovens § 11. Reglen i § 11 er afgørende for udstrækningen af beskyttelsen af vandforsyningsinteresser, og denne bestemmelse omfatter som sine forgængere i Vandforsyningsloven af 1969 forureningsfare fra nedgravet affald. Ordlyden af bestemmelserne i Miljøbeskyttelseslovens kapitel 1 om lovens formål m. v., navnlig § 3, stk. 3, om den, der udøver virksomhed, som omfattes af § 2, passer ganske vist mindre vel på nogle af disse tilfælde, navnlig grundejere, som har overtaget en ejendom, hvorpå andre tidligere ejere måske uden hans viden har nedgravet kemikalieaffald. Heraf kan dog ikke

60

sluttes, at Miljøbeskyttelseslovens almindelige regler om tilsyn, kontrol og sikring af miljøet ikke også omfatter sådanne tilfælde. Miljøbeskyttelsesloven dækker et meget bredt felt af aktiviteter og forhold. Det har ikke kunnet undgås, at de generelle bestemmelser i lovens kapitel 1 om formål m. v. ikke giver et lige naturligt sprogligt udtryk for alle de forhold, loven omfatter, og der kan ikke alene herpå støttes en i øvrigt ubegrundet indskrænkende fortolkning af specialreglerne i loven som f. eks. reglen i § 11.

Reglen i Miljøbeskyttelsesloven om forbud mod forurening af grundvandet er for så vidt angår nedgravede beholdere med væsker og stoffer, der kan forurene grundvandet, formuleret således, at sådanne beholdere »må ikke uden tilladelse fra ministeren være nedgravet i jorden«, jfr. lovens § 11, stk. 1, 2. pkt. Meningen med denne formulering, der synes hentet fra § 40, stk. 1, i Vandforsyningsloven af 1969, er dog ikke, at alle ejere f. eks. af ejendomme med sivebrønde eller septictanke i kraft af selve loven skulle være forpligtet til at søge tilladelse til at bevare deres anlæg. Det er tværtimod i § 94 udtrykkeligt bestemt, at tilladelser, som gyldigt er givet, før Miljøbeskyttelsesloven trådte i kraft den 1. oktober 1974, også har gyldighed efter lovens ikrafttræden, jfr. nærmere bemærkningerne til § 94 i *Niels Borres* kommentar s. 204 f. Tilstande, der hidtil lovligt har bestået uden tilladelse fra nogen myndighed, er - i hvert fald inden for § 11's område - ligeledes indtil videre lovlige, jfr. nedenfor om § 11, stk. 3. Nedgravninger, som var ulovlige efter retstilstanden før Miljøbeskyttelsesloven, er naturligvis stadig ulovlige, og indskriden mod sådant affald rejser ikke det spørgsmål om nye skærpede bestemmelsers anvendelse også på bestående forhold - deres tilbagevirkende kraft om man vil - som er emnet her i nr. 3.

Gennemførelse af Miljøbeskyttelseslovens krav efter § 11 og af bestemmelser fastsat af ministeren med hjemmel heri over for bestående anlæg, som tidligere har opnået tilladelse, eller som lovligt har kunnet indrettes uden tilladelse, forudsætter en - konkret eller generel - tilbagekaldelse, jfr. § 11, stk. 3, mens en tilbagekaldelse naturligvis ikke er nødvendig over for en fra første færd ulovlig nedgravning. En gang givne tilladelser kan efter § 11, stk. 3, til enhver tid ændres eller tilbagekaldes uden erstatning, når dette måtte vise sig ønskeligt af hensyn til fare for forurening af vandforsyningsanlæg, når en kloakering gør en anden afledning mulig, eller når hensynet til miljøbeskyttelse i øvrigt gør det ønskeligt. Tilbagekaldelsesbestemmelsen omfatter både tilladelser efter Miljøbeskyttelseslovens § 11, stk. 1 og 2, og efter sit 2. pkt. også »forhold, der med eller uden tilladelse var lovlige ved lovens ikrafttræden«. Miljøministeren har således i § 11, stk. 3, hjemmel til at tilbagekalde tilladelser, som er givet i medfør af de tidligere vandforsyningslove eller sundhedsvedtægter, og ministeren kan bestemme - eller konstatere - at et »forhold« der oprindeligt lovligt er etableret uden tilladelse, fremtidigt er ulovligt som værende i strid med Miljøbeskyttelsesloven.

Både tilbagekaldelse af en tidligere givet tilladelse eller en ophævelse af lovligheden af en hidtil eksisterende tilstand kan ske »uden erstatning«, siges det i § 11, stk. 3. Miljøbeskyttelseslovens regler om tilbagekaldelse uden erstatning svarer til den tidligere bestemmelse i § 40, stk. 3, i Vandforsyningsloven af 1969, jfr. herved bemærkningerne til § 40 i lovforslaget (FT 1968/69, tillæg A, sp. 665 f) og i Betænkning nr. 298/1961 s. 62. En erstatningsfri tilbagekaldelse af en tilladelse eller af en tilstand indebærer, at grundejeren efter tilbagekaldelsen eller efter konstateringen af pligt til fremtidig at overholde de nugældende almindelige regler er forpligtet til på egen bekostning at lovliggøre tilstanden.[27]Efter Miljøbeskyttelseslovens § 14 kan Amtsrådet meddele forbud eller påbud til forebyggelse af fare for forurening af bestående eller fremtidige vandforsyningsanlæg, og den skade, som herved kan påføres grundejerne f. eks. ved ombygningsarbejder og begrænsning i fremtidig brug af ejendommen, skal erstattes ikke alene i tilfælde, hvor indgrebet har karakter af ekspropriation, men også i øvrigt hvor en ellers lovlig brug af ejendommen forbydes. Standsning af en brug ved konstatering af, at den er ulovlig eller ved tilbagekaldelse af en genkaldelig tilladelse begrunder derimod ikke noget erstatningskrav, sml. herved bemærkningerne til de tilsvarende bestemmelser i § 42 i Vandforsyningsloven af 1969 i FT 1968/69, tillæg A, sp. 669 f.[28]Afgrænsningen mellem en erstatningsfri tilbagekaldelse efter § 11 og et erstatningsbegrændende

61

forbud eller påbud efter § 14 beror således på det retlige grundlag for den tilstand, der gribes ind i. Indgreb over for forhold, der nu er omfattet af § 11 i Miljøbeskyttelsesloven (og før denne lov var omfattet af Vandforsyningslovens §§ 39 og 40 smh. m. § 69), bl. a. overfor nedgravede »beholdere med væsker og stoffer, der kan forurene grundvandet« afføder ikke krav om erstatning.[29]Foranstaltninger til beskyttelse af vandforsyningsanlæg, som ikke består i indgreb mod de forureningskilder, som er nævnt, men mod andre i almindelighed mindre åbenbare eller mindre farlige risici, kan derimod kun ske mod erstatning, jfr. Miljøbeskyttelseslovens §§ 13, stk. 3, og 14, stk. 2.

Denne tilsyneladende klare og skarpe afgrænsning med erstatningsfri og erstatningsbegrændende indgreb efter de forskellige regler i Miljøbeskyttelseslovens kap. 3 om beskyttelse af vandforsyningsinteresser er dog ikke fuldt ud fastholdt, idet erstatningsreglerne i kap. 3 - ligesom tidligere erstatningsreglerne i Vandforsyningslovens § 42 - åbner mulighed for efter omstændighederne at yde hel eller delvis erstatning for indgreb, der kan foretages med hjemmel i § 11, stk. 3, og som ikke efter § 11, stk. 3, berettiger til erstatning, men tværtimod efter denne regel sker »uden erstatning«, jfr. nærmere formuleringerne i §§ 13, stk. 3, og 14, stk. 2. Muligheden for at yde erstatning i tilfælde, som nu er

omfattet af § 11 og tidligere af §§ 39 og 40 i Vandforsyningsloven af 1969, bestod også efter loven af 1969. Dette fremgår af sidste pkt. i § 42, stk. 1, hvorefter reglen også gælder for »forurening gennem forhold, der omfattes af §§ 39 og 40«. Denne bestemmelse fandtes ikke i det oprindelige lovforslag, men blev indsat og motiveret i det ændrede genfremsatte forslag til Lov om Vandforsyning, FT 1968/69, tillæg A, sp. 672.[30]Erstatningsreglerne i Miljøbeskyttelseslovens kap. 3 må efter bemærkningerne til lovforslagets § 14 antages at stemme overens med erstatningsreglerne i Vandforsyningsloven, jfr. FT 1972/73, tillæg A, sp. 3953 f.

Det nærmere indhold af disse erstatningsregler er ikke klart. Længe før Miljøbeskyttelsesloven har der været ydet erstatning både for indgreb til sikring af vandindvinding og for gener som følge af vandindvinding, navnlig sænkning af grundvandstanden.[31]Erstatning er - naturligvis - blevet ydet, hvor et indgreb har haft karakter af ekspropriation, men erstatning er også givet i andre tilfælde, hvor det er fundet rimeligt at yde en kompensation for gener, som har ramt nogle få, og som har været uundgåelige for at opnå de fælles fordele ved god vandforsyning. Også uklarheden i og ændringer i opfattelsen af, hvor egentlig grænserne for Grundlovens beskyttelse af ejendomsretten ved kravet om ekspropriationserstatning går, ville gøre det mindre tilfredsstillende at skulle bygge erstatningsreglen direkte på

62

Grundloven. En nærmere angivelse af, i hvilke tilfælde og i hvilket omfang erstatning bør ydes, er vanskelig nok endda. Situationer, som ligner dem, denne artikel handler om, har ikke tidligere foreligget, og den tradition i vandretten, som Miljøbeskyttelsesloven i øvrigt i det væsentlige viderefører, kan derfor ikke give sikre svar. Bemærkningerne til § 42 i forslaget til Vandforsyningsloven af 1969, som er citeret ovenfor i note 30, tyder på, at tanken har været, at der bør bevares en adgang til at mildne konflikter over nødvendige og belastende indgreb efter omstændighederne også over indgreb efter (nu) Miljøbeskyttelseslovens § 11, som ikke har karakter af ekspropriation, ved at yde de ramte billigheds'erstatninger.[32]Lovreformen af 1973 kan ikke siges at have knæsat et princip om »versio in rem«. Erstatning kan ydes, selv om de omboende og andre kun opnår beskyttelse mod at lide skade, men ikke har erhvervet eller fået forberedt et bestemt aktiv eller har fået øgede indkomstmuligheder. Hvad billighed kræver, kan kun afgøres for hvert enkelt tilfælde ved et samlet skøn. Billighed kan efter omstændighederne tale for en vis spredning af udgifterne gennem erstatning efter § 14 til sanering af tidligere tiders affaldsdepoter. Det er ikke rimeligt og i almindelighed ej heller hensigtsmæssigt at pålægge en grundejer, som der intet er at lægge til last, byrder af en sådan størrelse, at de ikke i almindelighed vil kunne bæres af en person i hans situation, sml. herved bemærkningerne nedenfor ved note 39 om Boligtilsynsloven. Lovgivningen om støtte til miljøinvesteringer er en anerkendelse af denne tanke.

3.2. Affald, som er bortskaffet ved anbringelse i nedgravede tønder, er omfattet af *ordlyden* i Miljøbeskyttelseslovens § 11 og tidligere §§ 39 og 40 i Vandforsyningsloven af 1969. *Forarbejderne* til disse bestemmelser synes imidlertid navnlig at have tænkt på oplagring af giftigt affald i tanke, som er tætte, og hvorfra udsivning i jorden i almindelighed ikke skulle kunne ske.[33]Fortsat brug af et permanent tankanlæg kan forbydes, og grundejeren kan ikke i almindelighed få erstatning for sine øgede udgifter til en fremtidig mere kostbar bortskaffelsesordning. Grundejeren er ligeledes om fornødent forpligtet til at fjerne eller tømme anlægget og kan få sine udgifter hertil erstattet, hvor rimelighed taler for at yde erstatning, uanset at påbudet er omfattet af § 11, jfr. ovenfor ved og i note 28. Situationen for den grundejer, som - med tilladelse eller lovligt uden tilladelse - definitivt har bortskaffet nogle affaldstromler ved at grave dem ned, således at de vil tæres og forsvinde, er noget anderledes. Et anlæg i stadig brug som f. eks. en septictank må tilses og holdes vedlige, og anlægget må ændres, lukkes eller fjernes,

hvis tilladelsen til indretningen og brug af anlægget ændres, jfr. § 11, stk. 3 i Miljøbeskyttelsesloven. En definitiv bortskaffelse og en tilladelse hertil kan ikke på samme måde ændres eller tilbagekaldes med virkning for fremtiden. Et indgreb over for definitivt bortskaffet affald, som er meningsfuldt og ligner tilbagekaldelse af en tilladelse, er et pålæg om at indsamle, sikre eller fjerne det bortskaffede i det omfang, dette er muligt. Et sådant indgreb kan være naturligt og påkrævet og er efter omstændighederne ikke mere belastende for grundejeren end en almindelig tilbagekaldelse, sml. herved en landvæsenkommissionskendelse af 10. aug. 1967 der anvender almindelige naboretlige grundsætninger, citeret i bemærkningerne til § 42 i forslaget til Vandforsyningsloven af 1969.[34]

63

Påbudet skal i almindelighed give grundejeren frist både til eventuel klage og til at efterkomme de stillede krav, jfr. nærmere §§ 65-67, som både omfatter påbud i egentlige tilbagekaldelser og andre påbud.[35]Er udgifterne til fjernelse af tidligere nedgravede affaldstromler eller resterne deraf, i det omfang det er muligt, særligt store, og har forureningsfaren ikke været kendelig for grundejeren, kan det være på sin plads at dække en del af fjernelsesudgifterne ved at yde grundejeren erstatning efter reglerne i Miljøbeskyttelseslovens § 14. Udvidelsen af erstatningsreglerne i Miljøbeskyttelseslovens kap. 3 til efter omstændighederne også at kunne finde anvendelse inden for § 11's område er en begrænsning af erstatningsfrihedsreglerne i § 11, stk. 3, og udvidelsen gør det muligt at pålægge kommunen at deltage i udgifterne. Lovgivningen om støtte til miljøinvesteringer giver derimod i sin nuværende skikkelse ikke mulighed for at yde tilskud til arbejder af denne karakter. Tankegangen bag denne støttelovgivning er kort udviklet i bemærkningerne til forslaget til den seneste lov om støtte til miljøinvesteringer, lov nr. 682 af 1975 i FT 1975/76, tillæg A, sp. 1066 f. Det ville være naturligt, såfremt arbejdet med fjernelse af nedgravet kemikalieaffald i nogle tilfælde viser sig at ville påføre grundejeren urimeligt høje omkostninger, at overveje at udvide loven af 1975 til også at omfatte støtte til afholdelse af udgifterne til opsporing og uskadeliggørelse af farligt nedgravet affald fremfor i givet fald at måtte overlade det til domstolene at finde en løsning på grundlag af Miljøbeskyttelseslovens erstatningsregler. Fortolkningen af disse regler giver nok en vis strømpil for praksis men ingen præcis vejledning, og reglen i § 14, stk. 3, om, at erstatningsbyrden skal bæres af de omkringboende eller efter omstændigheder af kommunen, passer næppe altid godt i de tilfælde, som denne artikel handler om.

Såfremt der fra en særligt forurenende virksomhed er nedgravet affald, finder reglerne om sådanne virksomheder i Miljøbeskyttelseslovens kap. 5 anvendelse.[36]Påbud om imødegåelse af farer, som truer fra virksomhedens affald, kan meddeles i medfør af den almindelige påbudsregel i § 44. Meddelelse af påbud efter § 44 forudsætter, at virksomheden stadig består eller er under afvikling, og at den truende forurening er væsentlig. Virksomheden har ikke krav på erstatning, hverken af udgifter til ændringer eller af fremtidigt driftstab.[37]Reglen i § 44 kan dog ikke antages at ville udelukke anvendelsen af §§ 13 og 14 på virksomheder, der bestod (endnu) ved Miljøbeskyttelseslovens ikrafttræden, og som er eller efter § 38 gøres til listevirksomheder. Også til sådanne virksomheder kan der efter omstændighederne ydes erstatning (tilskud), hvor der bliver tale om at afholde betydelige udgifter for at beskytte grundvandet mod en hidtil ukendt fare fra tidligere etablerede affaldsanlæg eller fra nedgravede affaldsbeholdere.[38]

Retsstillingen må herefter antages at være den, at grundejeren skal lovliggøre sin grund på egen bekostning, hvor der viser sig i grunden ulovligt at være nedgravet affald. Findes affald, som må antages i sin tid lovligt at være gravet ned, kan Miljøministeren i medfør af Miljøbeskyttelseslovens §§ 11 og 44 give grundejere pålæg om at fjerne affaldstromler, hvis affaldet frembyder fare for (yderligere) forurening af grundvandet, og hel eller delvis fjernelse endnu er mulig. Et sådant

pålæg kan gives den nuværende ejer, uanset om nedgravningen er sket i tidligere ejeres tid, om nedgravningen i sin tid er lovligt sket med eller uden tilladelse, og om forureningsfaren ikke tidligere har været erkendt. Grundejeren er pligtig til at efterkomme pålægget og at afholde udgifterne derved, men han kan dog, hvor omstændighederne taler derfor, få delvis eller fuldstændig erstatning efter reglerne i Miljøbeskyttelseslovens §§ 13 og 14.

Spørgsmål om erstatning for vandforurening kan, hvis parterne er enige derom, afgøres af

64

landvæsensretterne, jfr. Miljøbeskyttelseslovens § 86.[39]Kompetencen til at træffe afgørelse om erstatningskrav efter § 14 ligger derimod altid - måske på grund af kravenes tekniske og billighedsprægede karakter - hos landvæsensretterne, jfr. § 14, stk. 3. Reglerne om landvæsensretternes sammensætning og arbejdsområde findes i Lov om landvæsensretter, lovbekendtgørelse nr. 133 af 6. marts 1970. Tvivl om rækkevidden af grundejerens forpligtelser hører under domstolene, og er således ikke omfattet af endelighedsbestemmelsen i § 43 i Landvæsensretsloven.[40]Administrative afgørelser efter Miljøbeskyttelseslovens §§ 11 og 14 kan efter omstændighederne indbringes for Miljøankenævnet, jfr. nærmere Miljøbeskyttelseslovens § 76, stk. 2.

Analogier fra andre lovgivningsområder er kun i begrænset omfang illustrerende for problemet om anvendelsen af Miljøbeskyttelsesloven på affald, som før denne lovs og Kemikalieaffaldslovens ikrafttræden er bortskaffet ved nedgravning. Nævnes kan dog, at *Naturfredningsloven* i § 43 åbner mulighed for at påbyde en grundejer på egen bekostning at foretage foranstaltninger til afhjælpning af ulemper fra visse anlæg bl. a. lossepladser, selv om anlægget var etableret før tilkomsten af denne regel.[41]*Byggeloven*, lovbekendtgørelse nr. 530 af 25. oktober 1976, foreskriver i § 14, at både grund og bygninger, uanset hvornår bebyggelsen er opført, »skal holdes i forsvarlig stand, således at de ikke frembyder fare for ejendommens beboere eller andre«. Den til enhver tid værende ejer skal sørge for, at hans ejendom opfylder dette krav, jfr. nærmere §§ 17 og 18. Særlige regler om sikring mod brand findes i *Brandsikringsloven* nr. 53 af 25. februar 1976, og regler om afhjælpning af sundhedsmæssige og brandmæssige mangler, der ikke kræver øjeblikkelig Indskriden, findes i § 11 i *Boligtilsynsloven*, lovbekendtgørelse nr. 362 af 3. juli 1974.[42]Interessant i denne forbindelse er, at mens *Byggeloven* ikke indeholder regler om økonomisk støtte til ejeren, begrænser *Boligtilsynsloven* størrelsen af de afhjælpningsudgifter, der kan pålægges ejeren (til 20 % af årslejen i en 5 årsperiode), og *Brandsikringsloven* giver nærmere regler om lånefinansiering og lejeforhøjelse til dækning af brandsikringsarbejder, jfr. bemærkningerne til forslaget til *Brandsikringsloven* i FT 1975/76, tillæg A, sp. 2345 ff.[43]Tendensen i den refererede lovgivning er, at ejeren pålægges pligt til at sørge for, at hans ejendom er i forsvarlig stand efter nutidens krav, men efter omstændighederne at begrænse hans egne udgifter hertil til overkommelige beløb.

4. Opsporing og undersøgelse af nedgravet affald

Stillingtagen til, om uskadelliggørelse af tidligere nedgravet affald er nødvendig for at fjerne alvorlige forureningsfarer og gennemførelse i givet fald af sådanne sikringer af miljøet, forudsætter, at miljømyndighederne får oplysninger om, hvor der - lovligt eller ulovligt - er nedgravet beholdere med kemikalieaffald, hvad affaldet består af, og om affaldets nuværende tilstand er sådan, at uskadelliggørelse ved opgravning eller på anden måde er mulig. Grundejere har ikke en almindelig pligt til at indberette deres viden eller formodninger om, hvad der i tidens løb måtte være nedgravet på deres ejendom, jfr. den begrænsede bestemmelse i Miljøbeskyttelseslovens § 53 om underretningspligt om driftsforstyrrelser og uheld som medfører væsentlig forurening eller indebærer fare herfor.[44]Initiativet til en kortlægning af nedgravet affald må komme fra miljømyndighederne. »Den, der er ansvarlig for

forhold eller indretninger, som kan give anledning til forurening«, har efter § 52 i Miljøbeskyttelsesloven pligt til efter anmodning fra myndighederne at give disse alle oplysninger, som har betydning for vurderingen af

65

forureningen og for eventuelle afhjælpende foranstaltninger, jfr. herved også § 54. Den pågældende kan desuden tilpligtes at afgive prøver af materialer m. v. og af affaldsstoffer. Miljømyndighederne kan efter bestemmelsen i § 52 pålægge grundejere i almindelighed at give oplysninger om, hvorvidt der dem bekendt på deres ejendom er nedgravet kemikalieaffald.[45]Bestemmelsen i § 52, stk. 1, udtaler sig ikke om, hvor vidtgående undersøgelser en grundejer har pligt til at foretage for at besvare stillede spørgsmål og ej heller om, af hvem omkostningerne herved skal dækkes.[46]Den naturlige forståelse af bestemmelsen er, at både den nuværende og tidligere grundejere skal give oplysninger, som de har nogenlunde let adgang til, og de eventuelle beskednere udgifter herved må de selv afholde. Også oplysninger, der gør det muligt for myndighederne at begrænse deres arbejde, kan kræves, f. eks. en oplysning om, at der så vidt vides intet affald er nedgravet på ejendommen. En virksomhed må naturligvis foretage og bekoste den kontrol, som er nødvendig for at sikre, at virksomheden ikke udsætter naboer eller miljøet i øvrigt for skade, og nærmere forskrifter om nødvendige undersøgelser kan fastsættes i vilkår for tilladelser efter Miljøbeskyttelseslovens §§ 11 og 41, jfr. herved Miljøankenævnets afgørelse af 4. november 1976 (Kendelser om fast ejendom 1977.52). Derimod må udgifterne til undersøgelser, hvis formål er at komme til klarhed over mulige forureningsfarer afholdes af det offentlige, dersom undersøgelserne ikke konstaterer nogen forureningsfare, som kan begrundede indgreb efter Miljøbeskyttelsesloven. Myndighederne kan selv foretage de undersøgelser, som kræves for at tilvejebringe oplysninger, som er nødvendige for at kunne træffe i loven hjemlede beslutninger, bl. a. tilbagekaldelser eller pålæg efter Miljøbeskyttelseslovens § 11, jfr. lovens §§ 51 og 52, stk. 2, samt Vandforsyningslovens § 59.[47]Giver myndighedernes undersøgelser f. eks. ved optagelse og analyse af jordprøver til resultat, at der ikke på ejendommen er nedgravet affald, som frembyder forureningsrisiko for grundvandet, må udgifterne hertil endeligt afholdes af myndighederne. Omkostningerne kan derimod kræves refunderet af grundejeren, hvis undersøgelserne viser, at der på grunden har fundet nedgravninger sted, som, da de blev foretaget, var ulovlige eller som nu ved en tilbagekaldelse af en tidligere tilladelse eller ved et påbud om ophævelse af en tidligere tilstand ikke længere lovligt må findes. Grundejeren er ansvarlig for udgifterne til undersøgelsen, hvadenten affaldet fjernes, eller forureningsrisikoen neutraliseres på anden måde f. eks. lukning af nærliggende vandindvindingsanlæg. Grundejeren har efter § 11 pligt til at efterkomme pålæg om at gøre tilstanden på sin ejendom lovlig, og han må derfor i almindelighed betale udgiften til de undersøgelser, som har været et nødvendigt led i lovliggørelsen af tilstanden på hans ejendom. Nødvendige undersøgelsesudgifter og lovliggørelsesudgifter kan ikke adskilles. Udgifter til undersøgelser, der har eller efterhånden får karakter af en eftersøgning, lader sig ikke naturligt adskille fra selve fjernelsen eller anden uskadelliggørelse af det fundne. Grundejeren er ansvarlig for nødvendige omkostninger til undersøgelse og lovliggørelse af hans ejendom, selv om der intet er at bebrejde ham. Udgifter til undersøgelser, som er udført, før fjernelsen kan foretages, kan måske i nogle tilfælde andrage betydelige beløb, f. eks. hvor gennemgravning af store områder eller undersøgelse af et bebygget areal er nødvendig. I så fald kan grundejerens byrde efter omstændighederne lempes ved i medfør af erstatningsreglen i § 14 at lade kommunen bære en del af udgiften, sml. ovenfor i nr. 3. Det ville være nærliggende at yde en godtroende ejendomskøber erstatning efter grundsætningen i § 14, selv om nedgravningen er foretaget ulovligt af hans sælger, dersom et regreskrav mod denne er uigennemførligt. Erstatning efter § 14 kan derimod i al-

mindelighed ikke ydes den, der selv ulovligt har gravet affald ned, eller dog var vidende om, at ulovlige nedgravninger har fundet sted.

66

5. Ansvar for nedgravninger i tidligere ejeres tid

Den situation kan forekomme, at en ejendom, hvorpå der er nedgravet kemikalieaffald, skifter ejer på et tidspunkt, hvor affaldet endnu kan efterspores og en eventuel forureningsfare helt eller delvis imødegås ved passende sikringsforanstaltninger, f. eks. opgravning.

En tidligere ejer, som uforsvarligt måtte have skabt en miljøfarlig situation, vil efter omstændighederne efter almindelige erstatningsregler være ansvarlig herfor over for skadelidte og -truede, jfr. ovenfor i nr. 2.7., og vil, så langt hans ansvar efter erstatningsreglerne rækker, kunne afkræves bidrag til ophævelse af faren, d. v. s. til lokalisering, bestemmelse og sikring af giftigt affald. Dette deliktansvar kan gøres gældende af den, der har måttet gribe ind og har afholdt udgifterne, hvad enten dette er den nuværende grundejer eller miljømyndighederne. Erstatningskravet forældes vel efter Forældelsesloven af 1908 på 5 år, men fristen løber først fra det tidspunkt, hvor skadelidte, d. v. s. den der griber ind og har udgifter dertil, kunne gøre kravet gældende, jfr. Forældelseslovens § 3.[48]

Erstatningsansvar for udgifterne til lovliggørelse af tilstanden på en erhvervet ejendom vil efter omstændighederne kunne gøres gældende mod sælgeren af ejendommen efter de almindelige regler om mangler.[49]Såfremt køberen ved erhvervelsen var i god tro, idet f. eks. nedgravninger uden hans vidende har fundet sted i en tidligere ejers besiddelsestid, kan køberen kræve sine udgifter til lovliggørelse af ejendommen godtgjort af sælgeren, såfremt denne har afgivet en forsikring om, at der ikke er nedgravet kemikalieaffald på grunden eller ikke har opfyldt sin loyale oplysningspligt ved ikke at underrette køberen om skete nedgravninger. Såfremt en sket nedgravning endnu på salgets tidspunkt var almindeligt anset som ganske ufarligt, er unkladlyt oplysning herom ikke en krænkelse af oplysningspligten. En ansvarsfraskrivelse for jordbundsforholdene må som oftest forstås som sigtende til grundens bæredygtighed og ikke til miljørisici, og en fraskrivelse af ansvaret for risici, som er ukendt for køberen, men kendt for sælgeren, er ikke gyldig. Sælgerens ansvar for mangler ved den solgte faste ejendom forældes efter reglen i DL 5-14-4 om den 20-årige forældelse.[50]Et manglererstatningskrav kan, hvor ikke den tidligere ejer tillige efter almindelige erstatningsregler (culpereglen) er ansvarlig for udgifterne til at fjerne en forureningsfare, kun gøres gældende af den nuværende grundejer, men kravet kan transporteres f. eks. til den kommune, som udfører det nødvendige rengøringsarbejde efter aftale med grundejeren eller som selvhjælpshandling, jfr. Miljøbeskyttelseslovens § 49, stk. 2.

6. Ansvar for fjernelsen af og for skade forvoldt af farligt nedgravet kemikalieaffald efter den almindelige erstatningsregel og efter Miljøbeskyttelsesloven

6.1. *Polluter Pays Principle* (PPP). Princippet om, at udgifterne til forureningsbekæmpelse bør udredes af forureneren, er knæsat både nationalt i Miljøbeskyttelseslovens § 3, stk. 3, og i EF i en henstilling fra Rådet af 3. marts 1975 om påligning af omkostninger og de offentlige myndigheders indgriben på miljøområdet (EFT 1975, L 194/1).[51]Der er en åbenbar lighed mellem grundtanken bag PPP og de teorier om den overvejende interessers erstatningspligt, som har været fremsat som grundlag for en grundsætning om strikt ansvar for virksomheder, der har karakter af en farlig bedrift.[52]PPP har imidlertid åbenbart ikke i vor lovgivning fået en så bred udformning, at princippet omfatter objektivt ansvar for miljøfarer og -skader, og undladelsen af i Danmark at gennemføre et sådant ansvar er ikke en konkurrencefordrejning, som rammes af Rådets henstilling. Virksomhederne bør afholde udgifterne til forureningsforebyggende udstyr og anlæg, men

henstillingen udstrækker ikke PPP til at omfatte objektivt ansvar for enhver skade, der kan betegnes som en miljøskade, jfr. dennes pkt. 5.[53]

67

6.2. Erstatningsansvar for forureningskader og forureningsbekæmpelse

6.2.1. Anvendelsen af den almindelige erstatningsregel eller culpereglen bl. a. på forureningskader stiller sig noget forskelligt, eftersom talen er om skader, som skyldes bestemte enkeltstående handlinger med umiddelbare skadelige virkninger, eller om skader, som skyldes farlige tilstande, f. eks. på en ejendom eller et anlæg, som består gennem længere tid. Skadevolderen eller den, som har rådigheden over ejendom eller anlæg, er ansvarlig, hvis hans handling var uforsvarlig, eller hvis han har indrettet ejendommen eller anlægget på en uforsvarlig måde. At culpereglen i sin normale form finder anvendelse her er nærmere udviklet her i nr. 6.2.1. Et særligt spørgsmål opstår, hvor der på en ejendom eller et anlæg består eller udvikler sig en farlig tilstand, uden at dette skyldes ejerens eller den rådiges fejl. I nr. 6.2.2. er nærmere gjort rede for, at ejeren eller den rådige er ansvarlig for skader, som skyldes risici, som han kendte eller burde kende, og som kunne have været afværget ved en reparation, sikkerhedsforanstaltning eller lign. Dette gælder, hvadenten risikoens eller farens opslåen kan tilregnes ejeren eller ikke. Et yderligere spørgsmål er, om der for ejeren eller for offentlige myndigheder består en pligt til at forebygge skade ved at fjerne eller mindske visse farer og om, af hvem udgifterne ved en sådan skadesforebyggelse (endeligt) skal bæres. Herom kan der, som nærmere omalt i nr. 6.2.3, opstilles visse almindelige regler på grundlag af erstatningsreglen, og lovgivningen indeholder bestemte regler om imødegåelse af visse farer, bl. a. reglerne i Miljøbeskyttelseslovens kap. 3 om beskyttelse af grundvandet mod forurening. En koordinering, der undgår inkonsekvenser mellem (den private) erstatningsret og (den offentlige) miljøret er både påkrævet og mulig, jfr. nærmere nr. 6.2.3. in fine. Miljøbeskyttelsesloven foreskriver i § 86, at spørgsmålet om, hvorvidt der skal svares erstatning for forurening af grundvand eller overfladevand, kan afgøres af landvæsenstretten, hvis parterne er enige derom. I modsat fald gælder de almindelige processuelle kompetence-regler. Materielle regler om erstatningsansvar for forureningskader er derimod ikke optaget i Miljøbeskyttelsesloven, jfr. herved bemærkningerne til lovforslaget § 86 (gengivet i FT 1972/73, tillæg A, sp. 4022 og i *Borre's* kommentar s. 196).[54]Heller ikke i Kemikalieaffaldsloven findes regler om erstatningsansvar for den, der overtræder loven. Den engelske Deposit of Poisonous Waste Act 1972 indeholder derimod en bestemmelse om ubetinget ansvar for farligt affald - efter lovens ikrafttræden - bragt i strid med lovens forskrifter.[55]

68

Erstatningsansvar for skader, som kan betegnes som miljøskader, kan i overensstemmelse med den hævdundne erstatningsregel i almindelighed kun pålægges den, der har handlet culpøst. I naboforhold har retspraksis ganske vist i et vist omfang statueret objektivt ansvar, men denne skærpelse af ansvaret synes begrænset til skader som følge af udgravning, bebyggelse o. lign.[56]Retsspraksis har også i nogle tilfælde pålagt produktansvar efter en objektiv erstatningsregel, men reglen om objektivt produktansvar, både som den tegner sig efter vor retspraksis og efter EF's forslag til direktiv herom (EFT 1977 C 2216), forudsætter, at det produkt, som har forvoldt skaden, er markedsført og er defekt. Næppe heller nogen anden særlig strikt erstatningsregel eller grundsætning finder anvendelse på skader voldt af kemikalieaffald.[57]Spørgsmålet, om sådanne skader kan kræves erstattet, må afgøres efter den almindelige erstatningsregel, hvorefter bl. a. grundejere er ansvarlige for skader voldt ved indretninger på deres ejendom, som ikke er i forsvarlig stand, jfr. således UfR 1958.365 H (omtalt ovenfor i nr. 2.2. og 2.7.). Domme har fastslået, at skade, der skyldes en uforsvarlig og

eventuelt tillige ulovlig tilstand på en ejendom, ikke kan kræves erstattet af ejeren, såfremt der intet er at lægge ham til last med hensyn til indretning og tilsyn med ejendommen, idet f. eks. den uforsvarlige eller ulovlige indretning er sket i hans forgængers tid, jfr. således den frifindende UfR 1964.59 H om en elektrisk installation, der var uforsvarlig og ulovlig, men som var foretaget i sælgerens besiddelsestid, og den fældende UfR 1974.91 H Hvor en defekt elinstallation bl. a. på grund af modtagne henvendelser om vandindtrængning burde have været efterset.[58]Det nærmere af denne almindelige erstatningsregel, som udtrykkes ved nøgleord som (u)forsvarlighed eller culpa, afhænger af, hvor store krav, der stilles til grundejerens sagkundskab, hans materiel, tilsyn og kontrol samt af, hvilke gener der anses som sædvanlige eller akceptable. Ansvar for skader

69

forvoldt af affald, hvis tilstedeværelse var ukendt for grundejereren eller skader, som i øvrigt må betegnes som helt upåregnelige, kommer næppe på tale, jfr. herved om den dengang ukendte okkerforurening ved dræning UfR 1937.364.[59]Efter at den forureningsfare, som nedgravet kemikalieaffald kan frembyde, er blevet erkendt, vil ansvaret formentlig i øvrigt være strengt. Retspraksis har således pålagt grundejerere ansvar efter en streng culpaparegel for olie, som er udsivet eller udflydt fra olietanke, jfr. UfR 1969.923 og 1977.183. Erstatningsansvaret for olietanke, der lækker, er omtalt af *Stig Jørgensen* i UfR 1970B.192 ff, *Skovgaard-Sørensen* i UfR 1971B.36, *Vinding Kruse*: Erstatningsretten, 3. udg., s. 298 ff og *Haagen Jensen* i Miljøret 3 s. 169. En kombineret grundejerforsikring el. lign. forsikring, der bl. a. dækker ansvaret som grundejer, dækker i almindelighed også indtil forsikringens maksimum ansvaret for udsivning af olie fra en nedgravet tank, jfr. nærmere Assurandør-Societetets reponso nr. 2000 og 2164. I det sidstnævnte responsum udtales bl. a., at det er »almindelig praksis at dække udgifter til opgravning og bortkørsel af den olieholdige jord under forsikringens ansvarsdel som omkostninger ved forebyggelse af skade«.

6.2.2. Forsvarlighedsvurderingen efter culpaparglen antager en noget forskellig karakter, eftersom skade indtræder som en umiddelbar følge af en enkeltstående handling eller som følge af en *tilstand*, der har bestået uændret i lang tid, f. eks. som følge af at nedgravet kemikalieaffald efter en tids forløb er sivet ned til de vandførende lag i jorden. Skader, som er opstået inden tilstanden (affaldet) og dets farlighed opdages, kan efter omstændighederne som i højesteretsdommen i UfR 1964.59 ikke anses som culpøst forvoldt. Grundejereren er derimod i almindelighed ansvarlig for senere (yderligere) skader, som indtræder efter, at han er blevet eller er blevet gjort opmærksom på risikoen, dersom grundejereren ikke har truffet afhjælpningsforanstaltninger, som opfylder rimelige krav til hurtighed og effektivitet. I et tilfælde som sagen fra 1964 ville ejeren, dersom han burde have været opmærksom på, at hans elektriske installation var farlig, være ifaldet ansvar, dersom han dog intet havde foretaget sig. Ligesom strafansvaret ved strafferettens tilstandsdelikter indtræder der i almindelighed erstatningsansvar ved undladelse af under sådanne omstændigheder at søge at afværge eller mindske risikoen for, at skade skal opstå, sml. til illustration UfR 1965.761 H (1966B.118). I visse tilfælde kan grundejereren dog undgå ansvar ved at alarmere de myndigheder, som har til opgave at bekæmpe visse særlige risici som f. eks. brandvæsenet i tilfælde af ildebrand og efter omstændighederne miljømyndighederne i tilfælde af truende miljøforurening, jfr. herved Miljøbeskyttelseslovens § 53 og nærmere nedenfor i nr. 6.2.3. in fine.

6.2.3. *Erstatningsansvar for udgifter til afværgelse af forurenings-skader*: Erstatningsrettens regler hjemler under visse betingelser krav på erstatning for »skade«. Også akut fare for indtræden af skader er undertiden en ulempe, som omfattes af erstatningsrettens regler.[60]I UfR 1977.183 om udflydt olie måtte de kommunale myndigheder for at undgå alvorlige skader i stor hast træffe foranstaltninger til fjernelse

af olie, som var strømmet ud på jorden fra en olietank, fordi en pumpe af ukendte grunde var sat eller gået i gang. Kommunen kunne kræve sine udgifter til fjernelsen erstattet af grundejereren. Som hjemmel for dette erstatningskrav anfører Vestre Landsret for så vidt angår den del af olien, som var nået ind på nabogrunden, almindelige erstatningsregler, d. v. s. de regler, som er omtalt ovenfor under nr. 6.2.1. Som hjemmel for også at pålægge grundejereren at refundere kommunen udgifterne til at fjerne den olie, der (endnu) fandtes på hans eget område, anfører dommen reglerne om uanmodet forretningsførelse (negotiorum gestio). De almindelige betingelser efter disse regler for at varetage grundejerens anliggender uden anmodning, men dog afkræve ham de afholdte udgifter var i den foreliggende situation opfyldt. Kommunen havde ikke kunnet komme i forbindelse med ejeren, og dersom man havde afventet ejerens hjemkomst, måtte der befrygtes at ville indtræde betydelige skader, som ejeren ville have været ansvarlig for. Den normale grundbetingelse for uanmodet forretningsførelse ville derimod ikke have været opfyldt, dersom ejeren havde haft mulighed for selv at varetage sit tarv, idet han f. eks. havde været til stede og havde

70

nægtet kommunen tilladelse til at udføre arbejdet. Hvor også andres sikkerhed står på spil, kan kommunen dog selv i så fald gribe ind, hvor indgrebet har karakter af en nødretshandling.[61]Også efter reglerne om nødret ville udgifterne kunne pålægges den, der ved indgrebet er blevet sparet for store erstatningskrav.

Mere naturligt end at presse løsninger ud af de klassiske regler om negotiorum gestio og nødret er at opstille selvstændige regler på grundlag af Miljøbeskyttelsesloven om myndighedernes ret og pligt til at gribe ind over for truende miljøskader.[62]. Den private erstatningsrets regler har alene betydning for spørgsmålet, om myndighederne kan kræve udgifterne dækket helt eller delvis af grundejereren. Reglerne om ret til indgriben og handlepligt og om erstatning bør ikke som efter grundsætningerne om negotiorum gestio eller nødret knyttes fast sammen. Uheld, der på længere sigt indebærer farer for forurening, skal anmeldes til kommunen, jfr. § 53. Bemærkningerne til lovforslaget nævner som eksempel på anvendelsen af bestemmelsen, »at der ved et uheld er kommet særlige stoffer i en virksomheds spildevand, således at det kan befrygtes, at et rensningsanlæg vil blive skadet heraf«, FT 1972/73, tillæg A, sp. 3997.[63]Kommunen kan give pålæg, som er nødvendige for at fjerne eller bekæmpe en forurening, som er i strid med loven, f. eks. med dennes § 11, og kan, hvis pålæg ikke efterkommes, selv foretage det fornødne, jfr. § 49, stk. 2. Reglen omfatter også tilfælde, hvor en hurtig eller omgående indsats er nødvendig, sml. herved Vandløbslovens §§ 88 og 102, stk. 3, 2.pkt. (»Tåler sagen ikke opsættelse...«).[64]Allerede før Miljøreformen havde Østre Landsret i en utrykt dom af 30. april 1970 (III nr. 311/1968) om et uheld af samme art som i UfR 1977.183 formentlig udfra almindelige retsgrundsætninger om forvaltningens selvhjælpshandlinger[65]givet vedkommende kommune krav på at få sine udgifter til fjernelse af olieudslip dækket hos den ansvarlige ejer.

Det er allerede nævnt, at erstatningsreglens culpabetingelse antager en særlig karakter, hvor skade er indtruffet som følge af en farlig tilstand på en ejendom, som ejeren har undladt at afhjælpe, uagtet faren har været kendelig for ham. I sådanne tilfælde ifalder ejeren efter omstændighederne ansvar, selv om farens opståen ikke kan bebrejdes ham. Selv om et olieudslip eller en anden lign. fares opståen ikke kan bebrejdes ejeren, har denne dog pligt til at varsko naboer og myndigheder om faren, efter at han er eller burde være blevet opmærksom på denne. Hans undladelse af at anmelde og advare er en culpøs og erstatningspådragende forsømmelse, sml. Miljøbeskyttelseslovens § 53. En ejer har en pligt til at holde bygninger og tekniske anlæg i forsvarlig stand og må afholde udgifterne til vedligeholdelse, reparationer og ombygninger, som er nødvendige for at fjerne truende farer, uanset

om han bærer nogen skyld for deres opståen. Ved f. eks. olieudslip fra en tank, som ikke kan

71

bebrejdes ejeren, hæfter denne derfor ikke desto mindre for udgifterne til afhjælpsforanstaltninger herved, hvad enten disse iværksættes af ham selv eller af myndighederne og for skader, som ville være undgået ved en hurtigere iværksættelse af retningsarbejdet.[66] For så vidt angår farer fra naturkatastrofer f. eks. oversvømmelse efter skybrud[67] og fra hidtil ikke erkendte risici fra grunden, f. eks. upåregnelige sammenstyrtninger eller farer fra ukendte kilder eller fra nedgravninger, der hidtil er anset som uskadelige, har ejeren anmeldelses- og advarselspligter, men næppe i kraft af den almindelige erstatningsrets regler en ubetinget afhjælpningspligt.[68] Den almindelige erstatningsret ændrer således ikke det billede, som ovenfor i nr. 3.2. er tegnet af byrdefordelingen mellem grundejeren og det offentlige. Tvivlsspørgsmål om rettigheden af indgreb fra en kommune mod en truende forurening og om dens krav på godtgørelse af grundejeren for sine udgifter hører under domstolene.[69]

*. Artiklen er udarbejdet efter opfordring fra Miljøstyrelsen, men er ikke godkendt af styrelsen. Artiklen gengiver alene mine synspunkter og meninger.

- Den nugældende bestemmelse i bekendtgørelse om godkendelse af særligt forurenende virksomheder m.v. nr. 176 af 29. marts 1974 § 9, F om kravene til oplysning om virksomhedens affald m.v. er i en informerende pjeces om »Miljøreformen og industrien« udgivet i aug. 1974 af Miljøstyrelsen uddybet således: »F. *Virksomhedens affald*. Sammensætningen og mængden af virksomhedens affald bør oplyses. Desuden bør det angives, om affaldet eller restprodukter deponeres på virksomhedens egen grund, eller om det overgives til destruktionsanstalt, losseplads eller anden virksomhed«.
- Sml. herved Publikation nr. 15 om vand fra Forureningsrådets sekretariat, 1971, s. 130 ff.
- Jfr. herved Betænkning om Vandforsyningsloven nr. 298/1961 s. 59 f, der omtaler anbringelser af olieaffald og industriaffald i grusgrave.
- Sml. herved den i note 2 nævnte rapport s. 136 ff.
- I øvrigt antages ordet »vandbeholdning« i Straffeloven bl. a. i *Greve, Unmack Larsen og Lindegaard*: Straffeloven, speciel del s. 161 kun at sigte til kunstige drikkevandsbeholdninger, ikke tillige til grundvandet. Se om straf for almenfarlige miljøkrænkelser også *Borre*: Kommentar til Miljøbeskyttelsesloven s. 194 (note 2 til § 83).
- Dommen, der er omtalt af *Illum* i UfR 1958B.78 f, i Betænkning om vandforsyningslovgivningen nr. 298/1961 s. 61 og s. 118 samt i bemærkningerne til § 42 i forslaget til vandforsyningsloven af 1969, førte til, at bestemmelsen blev ændret i Vandforsyningsloven af 1969. Den senere lovs § 42 omfatter også forurenende forhold, der ikke kan betegnes som »afledning« i almindelig forstand. Dommen fra 1958 pålagde imidlertid forureneren ansvar efter almindelige (ikke lovfæstede) erstatningsregler over for et vandværk, i hvis indvindingsområde efter § 11, stk. 3, affaldet var henlagt, jfr. bemærkningerne til § 42 i forslaget til Vandforsyningsloven af 1969 og nærmere nedenfor i nr. 2.7.
- Jfr. som eksempel herpå Juristens kendelsessamling, hæfte VII, s. 21 (kort referat i Betænkning nr. 298/1961 s. 116). Tvist om erstatning faldt uden for landvæsenskommissionens kompetence, jfr. § 11, stk. 8, sidste pkt. Afgørelse herom blev i den foreliggende sag truffet ved UfR 1958.365 H, omtalt i note 6.
- Jfr. *Borre's* kommentar til Miljøbeskyttelsesloven s. 199.
- Se Rapport nr. 20 s. 55 f. Også de fleste ældre sundhedsvedtægter indeholder tilsvarende bestemmelser. Sundhedsvedtægten for København gav i sin § 24 sundhedskommissionen adgang til at skride ind bl. a. mod »oplæg af varer eller stoffer, med hvis opbevaring der er forbundet ulemper i sanitær henseende«, jfr. *Jens Jersild*: Sundhedsvedtægt for Københavns Kommune, 1963, s. 44 f.
- De forskellige love om beskyttelse mod giftfare overlapper hinanden. Dette illustreres af oversigten i kap. II i Betænkning om revision af lovgivningen

om midler til bekæmpelse af plantesygdomme, ukrudt og visse skadedyr nr. 260/1960 over »bekæmpelsesmiddelovgivningens forhold til anden lovgivning«. Også de (få) sager, som har været forelagt domstolene, tyder på, at overtrædelseshandlinger ofte krænker bestemmelserne i flere lovkomplekser, jfr. eksempelvis UfR 1960.470 og 471.

- Jfr. herom Betænkning nr. 260/1960 s. 31 ff.
- Fl. Tolstrup*: Vand og Vandløb, 1970 s. 150 ff og *Barfod* i Miljøret 3 s. 257 ff giver redegørelser for reglerne om vandforsyning før og efter loven af 1969.
- I bemærkningerne står bl. a.: »Der kan herunder være tale om forurening fra møddinger og forurenende spild på en fabrik af væske, der ikke omfattes af nærværende forslags § 39 om forurenende oplag på en fabrik eller på lossepladser og om pelsdyrfarme, hvor dyrenes udtømmelser kan medføre forureningsfare«, FT 1968/69, tillæg A, sp. 670.
- Jfr. Vandforsyningsbetænkningen nr. 298/1961 s. 74 f. Se om nye loves betydning for »velerhvervede rettigheder« i almindelighed *Borum*: Lovkonflikter, 3. udgave 1948, s. 15 ff og *Gomard*: Privat pension og social forsikring s. 148 ff samt specielt om ikrafttrædelses- og overgangsbestemmelser i hidtidig lovgivning, som indfører nye mere restriktive bestemmelser om brugen af fast ejendom *Bent Christensen* i et responsum trykt i FT 1971/72, tillæg B, sp. 555 ff.
- Jfr. herved bemærkningerne i forslaget til Miljøbeskyttelseslov kap. 3, FT 1972/73, tillæg A.
- De almindelige bemærkninger til forslaget til Miljøbeskyttelsesloven indeholder bl. a. en »Oversigt over den nuværende lovgivning om miljøbeskyttelse«. I Forureningsrådets publikation om fast affald (nr. 20, 1971) findes s. 281 ff en oversigt over »de (da)gældende regler for bekæmpelse af forurening ved fast affald«. - I EF har Rådet den 22. nov. 1973 vedtaget et handlingsprogram på miljøområdet. Kap. 7 i dette program angår »aktioner vedrørende affald og reststoffer«, jfr. EFT 1973 C 112/1 ff, navnlig s. 28 f. I overensstemmelse med programmet har Rådet i 1975 vedtaget direktiver om olieaffald (75/439, EFT 1975, L 194/31 ff) og om affald (75/442, EFT 1975, L 194/47 ff). Direktiverne må anses for »dækket« af den eksisterende danske lovgivning. EF's arbejde på miljøområdet er kort omtalt i EF-Karnov, supplement 1973-77 s. 1973 ff. - Om retsstillingen i de andre nordiske lande, se *Bertil Bengtsson*: Nordisk miljörätt (NU 1976:25) s. 105 f.
- Disse bestemmelser er motiveret i bemærkningerne til lovforslaget i Folketingstidende 1975/76, tillæg A, sp. 127 ff.
- Jfr. nærmere om Naturfredningslovens stilling til affaldsspørgsmålet *Viggo Nielsen m. fl.*: Naturfredningsloven, 1973, s. 226 ff og 378 ff. Særlige bestemmelser om renholdelse og fjernelse af affald fra veje bl. a. ved kommunens selvhjælpshandling findes i Lov om vintervedligeholdelse og renholdelse af veje nr. 140 af 25. marts 1970.
- Se som eksempel på godkendelse af affaldsanlæg og kontrollerede lossepladser Miljøankenævnets afgørelser af 8. jan. 1976 (Kendelser om fast ejendom 1976.147) af 13. februar 1976 (1976.153) og af 1. april 1976 (1976.154). I det forslag, der senere er gennemført som Miljøreglementet ved bekendtgørelse nr. 170 af 29. marts 1974, og som var udarbejdet af en Kommission vedrørende den offentlige hygiejne m. v., jfr. Betænkning nr. 590/1970 s. 40, 115 og 124, fandtes et afsnit om »affald eller spild af mineralolieprodukter eller kemikalier«. Dette afsnit af forslaget udgik i bekendtgørelsen af 1974 (Reglementet), idet reglerne om bortskaffelse af olie- og kemikalieaffald blev optaget i den i teksten nævnte særlige bekendtgørelse herom. Næsten samtidigt med Hygiejnekommissionens betænkning offentliggjorde Forureningsrådet sin rapport nr. 1 (Kommuneundersøgelsen 1970) om den faktiske tilstand vedrørende spildevandsforhold og affaldsbehandling og rapport nr. 20 (1971) om fast affald.
- En grundejers undladelse af at bringe en ulovlig tilstand på hans ejendom til ophør, efter at tilstandens ulovlighed er erkendt, må, såfremt tilstanden er kriminaliseret som et tilstandsdelikt, i almindelighed anses som en egentlig undladelsesforbrydelse eller -forseelse, sml. *Andenæs*: Strafbar Unnladelse, Oslo 1942, s. 17 f og s. 324 ff.

21. Jfr. herved *Greve, Unmack Larsen og Lindegaard*: Straffeloven, Alm. del s. 341 f.
22. Sml. dog herved om analogi i specialstrafferetten *Gomard* i Festskrift til Alf Ross, 1969, s. 125 ff og *Greve, Unmack Larsen og Lindegaard* s. 101.
23. Sml. *Hurwitz*: Kriminalret, alm. del s. 238 ff og s. 256 ff om vildfarelse.
24. Jfr. herved omtalen i bemærkningerne til § 42 i forslaget til Vandforsyningsloven af 1969 af »forhold, der medfører en nærliggende fare for forurening af vandforsyningen, og som derfor eventuelt vil være ulovlige efter almindelige naboretlige grundsætninger«. Citatet er fortsat nedenfor i note 33. Se herved *Haagen Jensen* i Miljøret 3 s. 169 og særligt om godkendte listevirksomheder s. 13 f.
25. SmL om uforvarselig forurening af overfladevand afgørelser i UfR 1958.396 og 1973.991. Se også *A. Vinding Kruse*: Erstatningsretten 3. udg. s. 298.
26. Jfr. herved *Bent Christensen* i TfR 1976.57 f og *Haagen Jensen*: Miljøret 3 s. 57 ff.
27. Jfr. herved om Vandforsyningsloven af 1969, *Tholstrup*: Vand og Vandløb, 1970, s. 170 og om bestående spildevandsanlæg med udledning i vandløb, søer eller havet §§ 19 og 25 i Miljøbeskyttelsesloven.
28. Erstatningsreglerne i den tidligere Vandforsyningslov af 1926 er omtalt af *Illum* i Dansk Tingsret I, 1. udgave 1952, s. 284-286. Illum mener, at grundejeren efter loven af 1926 havde krav på en billighedserstatning, såfremt en hidtil lovlig brug til forurenende oplag blev forbudt af hensyn til vandindvinding. Heraf må følge, at udgifterne til at fjerne et hidtidigt oplag ikke under 1926-loven kunne pålægges grundejeren.
29. Dette gælder også generelle indgreb i forhold omfattet af § 11, som vedtages af amtsrådet som led i fastlæggelse af et beskyttelsesområde for et vandforsyningsanlæg efter Miljøbeskyttelseslovens § 12, jfr. *Borres* Kommentar note 1 til § 12 og note 2 til § 13.
30. Begrundelsen i det ændrede genfremsatte lovforslag for at medtage forhold, som er omfattet af §§ 39 og 40 i erstatningsbestemmelsen lyder således: »Som nævnt tager § 42 navnlig sigte på beskyttelse mod forhold, der ikke omfattes af §§ 39 og 40, men det foreslås dog i § 42, stk. 1, 3. pkt., at § 42 også skal gælde forhold, der omfattes af §§ 39 og 40. Med hensyn til § 39 kan dette være praktisk, fordi man derved kan undgå kompetencetviv i tilfælde, hvor det stiller sig usikkert, om et stof omfattes af § 39. Endvidere vil der muligvis kunne forekomme tilfælde, hvor en indretning, som er almindeligt tilladt i medfør af § 39, stk. 2, - f. eks. en nedgravet olietank, der opfylder fastsatte sikringsregler - bør fjernes for at sikre en nærliggende vandboring, og hvor det findes rimeligt ikke at gøre dette i kraft af en eventuel hjemmel i medfør af § 39 til at tilbagekalde sådanne tilladelser, men derimod efter § 42 med mulighed for, at landvæsenretten træffer bestemmelse om erstatning til grundejeren. For så vidt angår § 40 vil det muligvis kunne tænkes, at et nedsvivningsanlæg tillades af sundhedsmyndighederne til trods for dets beliggenhed ved en vandværksboring, men at det kort efter, uden at der i øvrigt er fremkommet nye forhold i sagen, anses for uheldigt, at tilladelse er givet; også i sådanne tilfælde vil det muligvis efter omstændighederne kunne være rimeligt at forbyde nedsvivningsanlægget med mulighed for erstatning efter § 42 i stedet for at tilbagekalde tilladelsen efter § 40, stk. 3.«
31. Jfr. Barfod og *Haagen Jensen* i Miljøret 3 s. 268 ff og 108 ff samt *Tolstrup* i Vand og Vandløb s. 61 ff og s. 176 ff samt i Miljøret 3 s. 282 ff.
32. Sml. herved *Ussing*: Erstatningsret s. 131 f og *Tolstrup*: Vand og Vandløb s. 62 og 179. Afgrænsningen af ekspropriative indgreb er ikke klar og fast. Spørgsmålet synes senest drøftet i bemærkningerne til § 22 i forslaget til Lov om råstoffer fremsat i Folketinget den 9. marts 1977.
33. Jfr. herved fra bemærkningerne til § 39 i Vandforsyningsloven af 1969: »§ 39 vedrører ethvert forhold, der kan medføre, at grundvandet forurenes med de pågældende stoffer, herunder ikke blot afledning til undergrunden gennem særlige nedsvivningsanlæg, men også f.eks. afdrypning på jordoverfladen og afledning gennem ikke tilstrækkeligt tætte kloakledninger, oplagringer af giftige stoffer på lossepladser og efter omstændighederne også oplagring i tanke, idet sådanne tanke kan blive utætte og medføre forurening af grundvandet.« FT 1968/69, tillæg A, sp. 663. Se også tillæg B sp. 947.
34. FT 1968/69, tillæg A, sp. 669 f: »Et særlig tydeligt eksempel på, at også nærliggende foreningsfare kan gøre et forhold ulovligt efter naboretsgrundsætninger, forelå i en sag, der afgjordes ved kendelse af 10. august 1967 fra landvæsenkommissionen af 10. marts 1927. Sagen drejede sig om en losseplads, der var anlagt tæt ved en større byvandforsynings borer på et sted, hvor jordlagene gav forholdsvis ringe beskyttelse mod forurening. Nogen forurening af vandværksvandet var ikke konstateret, men kendelsen udtalte, at forholdet efter landvæsenkommissionens skøn medførte en så udtalt risiko for forurening af grundvandet, at benyttelsen af lossepladsen måtte ophøre; der kunne om fornødent senere rejses spørgsmål om fjernelse af allerede anbragt affald. Afgørelsen må antages truffet i medfør af 1926-lovens § 11, sidste stk.« Det er omtalt ovenfor i nr. 2.7., at foreningsfarer og foreningsskader efter omstændighederne rammes af almindelige nabo- og erstatningsretlige regler.
35. Reglen i § 68 omfatter efter sin ordlyd ikke tilbagekaldelser af tilladelser og bør derfor næppe heller gælde for »uegentlige tilbagekaldelser« (ophævelse af akcepten af en hidtil lovlig tilstand). En forhandling med grundejeren, som kan sidde inde med særlig lokalkendskab og sagkundskab, vil dog ofte være på sin plads. Gennemførelse af en sådan forhandling behøver i almindelighed ikke føre til en urimelig forhaling af sagen.
36. Også en virksomhed, som ikke er en »listevirksomhed« efter bilaget til loven, kan efter omstændighederne inddrages under reglerne i kap. 5, jfr. lovens § 38.
37. Jfr. *Borre's* Kommentar note 6 til § 44.
38. Sml. *Haagen Jensen* i Dansk Miljøret 3 s. 158. ff.
39. Jfr. *Tolstrup* i J 1978.7 og ovenfor i note 25.
40. Da landvæsenretterne er domstole, kan endelighedsbestemmelsen også omfatte en erstatning, som har karakter af ekspropriationserstatning, sml. Grundlovens § 73, stk. 3.
41. Jfr. nærmere herom *Viggo Nielsen m.fl.*: Naturfredningsloven s. 240-242.
42. Jfr. om forholdet mellem disse regler og Boligtilsynsloven *Bendt Andersen* i Miljøret s. 237-239. En almindelig drøftelse af anvendelsen af nye byggeforskrifter på ældre bygninger findes i Betænkning om bygningsskader nr. 460/1967 s. 14 ff, *Bent Christensens* responsum i FT 1971/72, tillæg A, sp. 561 ff og *Bendt Andersen*: Miljøret 2 s. 253 ff og s. 283 ff.
43. Jfr. nærmere om disse love *Bendt Andersen* i Miljøret 2 s. 288 ff og *Poul Holmgård* i J 1977.381 ff.
44. Også Kemikalieaffaldsbekendtgørelsen nr. 121 af 17. marts 1976 og pkt. 10 i det ledsagende cirkulære nr. 212 af 14. okt. 1976 om grundejers pligt til at underrette kommunalbestyrelsen om kemikalieforurening, som han har konstateret på sin ejendom, synes især at have aktuelle uheld for øje. Se i øvrigt *Borre's* kommentar s. 139 og *Haagen Jensen*: Miljøret 3 s. 114 ff og s. 155 f.
45. Sml. herved også bekendtgørelse nr. 177 af 29. marts 1974 om tilsyn med spildevandsanlæg og med forurening af vandområder og § 61 i Miljøbeskyttelsesloven som ændret ved lov nr. 288 af 26. juni 1975 § 4 om en almindelig kortlægning af forureningskilder og af den aktuelle forurening.
46. Regler om oplysningspligt, som er mere præcise og videregående end Miljøbeskyttelseslovens, findes bl. a. i Giftlovens § 19 og i Lov om midler til bekæmpelse af plantesygdomme m. m. nr. 118 af 3. maj 1961 § 19.
47. Politiet skaffer om fornødent uden retskendelse miljømyndighederne adgang til private ejendomme, for at disse kan samle sig oplysninger, som er af betydning for afgørelser efter Miljøbeskyttelsesloven, således som i UfR 1977.1026 for at udtage vandprøver.
48. Jfr. om forældelse efter DL 5-14-4 og efter Ikrafttrædelseslovens § 16 *Ussing*: Alm. del s. 395 og *Lassen*: Alm. del s. 840 f med note 36.
49. Sml. om ulovlige bygningsindretninger *A. Vinding Kruse*: Ejendomskøb s. 188 ff.
50. Jfr. herved *A. Vinding Kruse*: Ejendomskøb s. 165 ff.
51. Se også Handlingsprogram for EF på Miljøområdet af 22.nov. 1973 (EFT 1973, C 112/1, navnlig s. 6).
52. Jfr. *Ussing*: Erstatningsret navnlig s. 120 og den udførlige fremstilling af ældre tyske og franske teorier i Skyld og Skade.

53. Se også *Serup Rasmussen* i J 1974.91 og *Haagen Jensen* i Miljøret 3 s. 23 f og s. 157 f.
54. Vandløbsloven indeholder i § 103 en erstatningsregel, som imidlertid næppe afviger fra den almindelige erstatningsret. - De andre nordiske landes lovgivning indeholder regler, som i et vist omfang pålægger objektivt ansvar for miljøfarlig virksomhed, jfr. oversigten i *Bengtsson*: Nordisk miljøret, NU 1976:25 s. 69 ff og nærmere om *svensk ret Hellner*: Skadestandsrätt, 3. uppl. s. 126 ff og om norsk ret *Karlsruud* i Naturinngrep - Rettsstilling og erstatningsansvar, 1972, s. 24 ff.
55. Den engelske lov indeholder bl. a. følgende bestemmelser: "*General prohibition on depositing poisonous and other dangerous waste*.
1. - (1) Subject to the provisions of this section, no person shall deposit waste on land, or cause or permit waste to be deposited on land, where the waste is of a kind which is poisonous, noxious or polluting and its presence on the land is hable to give rise to an environmental hazard. (2) For the purposes of this Act, a person is to be treated as depositing waste if he deposits any substance "whether solid, semi-solid or liquid" in such circumstances, or for such a period, that he may reasonably be assumed to have abandoned it where it is deposited or to have brought it to the place where it is deposited for the purpose of its being disposed of (whether by him or others) as waste" og
"(6) It shall be a defence for a person charged with an offence under this section in relation to any deposit of waste - (a) where the charge is of depositing waste, or causing or permitting waste to be deposited, to prove - (i) that he acted under instructions given to him by his employer, or (ii) that he relied on information given to him by others with respect to the waste (without any reason to suppose that the information was false or misleading), and in either case that he neither knew, nor had any reason for supposing, that the waste was of such a kind that it would be an offence to deposit it; (b) where the charge is of causing or permitting waste to be deposited, that he took all such steps as were reasonably open to him to ensure that no offence would be committed.
(7) Nothing is to be taken as a contravention of subsection (1) above which is done pursuant to, and in accordance with the terms of, any consent, licence, approval or authority granted under an enactment; but no planning permission granted or deemed to be granted under the enactments relating to town and country planning shall be taken to authorise anything which is a contravention of that subsection.
Civil liability
2. - (1) Where any damage is caused by poisonous, noxious or polluting waste which has been deposited on land, any person who deposited it, or caused or permitted it to be deposited, in either case so as to commit a contravention of section 1 (1) of this Act, is hable for the damage except where the damage - (a) was due wholly to the fault of the person who suffered it, or (b) was suffered by a person who voluntarily accepted the risk thereof.
(2) The matters which may under section 1 (6) of this Act be proved by way of defence to a charge of contravening section 1 (1) may be proved also by way of defence to an action brought by virtue of subsection (1) above (references in paragraphs (a) and (b) of section 1 (6) to the charge being construed as references to the act alleged to give rise to the liability).
(3) In this section - (a) "damage" includes the death of, or injury to, any person (including any disease and any impairment of physical or mental condition), and (b) "fault" has the same meaning as in the Law Reform (Contributory Negligence) Act 1945.
(4) For the purposes of the following enactments, namely - the Fatal Accidents Acts 1846 to 1959; the Law Reform (Contributory Negligence) Act 1945; and the Limitation Acts 1939 and 1963 and the Law Reform (Limitation of Actions, C.) Act 1954, and for the purposes of any action of damages in Scotland arising out of the death of, or personal injury to, any person, any damage for which a person is hable under subsection (1) above shall be treated as due to his fault.
(5) Subsection (1) above is without prejudice to any liability which arises apart from the provisions of this section."
56. Højesteret fremhæver i en frifindelse i UfR 1972.256 H, at skaden »ikke (er) umiddelbart forvoldt ved ombygningsarbejderne, men - -«. Sml. i øvrigt *A. Vinding Kruse*: Erstatningsret, 3. udg. s. 220 ff.
57. Visse love og bekendtgørelser indeholder en regel om, at en bestemt person er »ansvarlig« for overholdelsen af lovens eller bekendtgørelsens forskrifter, således bl. a. § 3 i Kemikalieaffaldsbekendtgørelsen nr. 121 af 17. marts 1976, der siger, at »enhver der opbevarer, transporterer eller bortskaffer kemikalieaffald er ansvarlig for, at der ikke herved sker forurening af luften, jorden, grundvandet eller overfladevandet, herunder havet«. Bestemmelsen instituerer trods sin ordlyd ikke er objektivt ansvar. Hertil ville kræves hjemmel i en lov. Bestemmelsen kan dels have den betydning at udpege adressater for de bestemte pligter, bekendtgørelsen pålægger, dels at minde om, at vi nu ved, at gifte og kemikalier bør omgås med omhu.
58. Sml. herved om bevisordningen i § 836 BGB f. eks. *Staudingers* kommentar 10/11 Aufl. Anm. XV til § 836.
59. Denne dom er nærmere omtalt af *Tholstrup* i Kommentaren til vandløbs- og vandforsyningslovene s. 188 ff.
60. Jfr. således *Ussing*: Erstatningsret s. 135 og - i forsikringsretten - Forsikringsaftalelovens §§ 51 og 52.
61. *Ussing*: Enkelte Kontrakter s. 421 f synes at udviske grænsen mellem nødret og negotiorum gestio, idet *Ussing* vil åbne adgang for negotiorum gestio, hvor nægtelsen af samtykke er i strid med lov og ærbarhed.
62. En generel summarisk regel om bistand fra politiet findes i Retsplejelovens § 108, jfr. dertil Kommenteret Retsplejelov I s. 108 f, Miljøbeskyttelseslovens § 51, stk. 2 og UfR 1977.1026, samt *Borre's* kommentar s. 134 og 138. Udførlige regler om brandvæsenets beføjelser i uhelds- og katastrofetilfælde og om udgifterne til væsenets virksomhed findes i Brandloven, lovbekendtgørelse nr. 469 af 24. sept. 1969, navnlig i §§ 1 og 19-26. Regler om kommunens beføjelser som bygningsmyndighed i tilfælde af truende skade findes i § 18 i Byggeloven, lovbekendtgørelse nr. 530 af 25. oktober 1976.
63. Se også Vandforsyningslovens § 50 og note 4 dertil i *Tolstrup og Barfod's* kommentar.
64. Se også tilsynsreglerne i § 15 i bekendtgørelse nr. 171 af 29. marts 1974 om kontrol med oplag af olie m.v., der har afløst »Olietankbekendtgørelsen« nr. 67 af 26. februar 1970, jfr. betænkning om olietanke m. m. nr. 545/1969 s. 70 f, i bekendtgørelse nr. 177 af 29. marts 1974 om tilsyn med spildevandsanlæg og med forurening af vandområder og i §§ 4 og 8 i kemikaliebekendtgørelsen nr. 121 af 17. marts 1976 § 4, stk. 3, samt *Jens Christensen* i J 1977.460 f og *Poul Andersen*: Dansk Forvaltningsret s. 560 med note 2 og den dér nævnte UfR 1890.536 H (stadfæstelse af UfR 1889.715), der pålagde ejeren af en nedbrændt gård at godtgøre politiet dets udgifter til nedgravning af nogle indebrændte kreaturer, sml. nu Miljøreglementet nr. 2.3 og 4.2.6. - Miljøbeskyttelseslovens tilsyns-, påbuds- og selvhjælpsregler er for så vidt angår vandbeskyttelse en videreførelse af de tidligere regler i Vandforsyningslovens § 3, jfr. bemærkningerne i FT 1972/73, tillæg A, sp. 4046 f til forslaget til lov nr. 379 af 13. juni om ændring af Vandforsyningsloven.
65. Jfr. *Poul Andersen*: Forvaltningsret s. 558-560, *Horder*: Kommunalfuldmagten s. 98 og *Poul Søresne* i J 1968.236 ff.
66. I sagen afgjort ved den utrykte dom af 30. april 1970 skyldtes uheldet en installationsfejl, som ikke kunne lægges ejeren til last, men ejeren undlod at gribe ind, da han blev opmærksom på uheldet. Dommen siger: »Retten finder det efter den stedfundne bevisførelse godtgjort, at olieudstrømningen er sket fra 20.000 liter olietanken på Prøvelyst Teglværk og er en følge af de af sagsøgeren angivne fejl ved installationsarbejdet og anlægget. Da betydelig olieudstrømning med deraf følgende omfattende skader på anden ejendom måtte påregnes, har det påhvilet sagsøgte som ejer af den omhandlede tank at begrænse og afhjælpe skadevirkningerne på effektiv måde. Det må imidlertid lægges til grund, at dette endnu ikke var sket, da sagsøgeren (kommunen) i offentlighedens interesse kort før midten af oktober måned 1967 - efter forudgående meddelelse til sagsøgte som sket - iværksatte de fornøden afhjælpningsforanstaltning for sagsøgtes regning«. Ejeren fik ved en senere ligeledes utrykt dom af 28. jan. 1972 (ØL III nr. 269/1970) regres mod installatørerne. - Vore erstatningsregler synes at stemme overens med

- engelsk ret om »nuisance«, jfr. f. eks. *Salmond on the Law of Torts* 17th ed s. 50 ff, navnlig s. 65.
67. Sml. herved NJA 1971.468 ref. af *Hellner*: Skadestandsrätt s. 56. Engelsk ret går her vistnok videre end dansk ret, jfr. om »the rule in Rylands v. Fletcher« som en udbygning af erstatningsreglerne i forhold til nuisance og negligence *Salmond on Torts* s. 317 f. Tysk ret ligger næppe langt fra dansk. Der tales om en almindelig »Verkehrssicherungspflicht« og en »Vorsorgepflicht« som påhviler bl. a. grundejere, sml. herved § 836 BGB. Denne pligt omfatter bl. a. forebyggelse af nedstyrning af sne på passanter, jfr. *Esser*: Schuldrecht, Besonderer Teil, 4. Aufl., s. 417 m. note 16. Et tysk forslag af 1967 om delvis reform af erstatningsretten, som dog (endnu) ikke er gennemført, indeholder bl. a. tilføjelse af en ny bestemmelse i Reichshaftpflichtgesetz af 1871 lydende således: »(1) Der Inhaber einer Anlage zur Herstellung, Besonderer Verarbeitung, Wiedergewinnung, Lagerung, betriebsmässigen Anwendung, Fortleitung, Beförderung, Ablagerung oder Vernichtung feuer- oder explosionsgefährlicher Stoffe ist, wenn bei dem Betrieb der Anlage oder bei einer dem Betrieb der Anlage zugehörigen Handlung infolge eines Brandes oder einer Explosion, die auf der Feuer- oder Explosionsgefährlichkeit des Stoffes beruhen, ein Mensch getötet oder der Körper oder die Gesundheit eines Menschen verletzt oder eine Sache beschädigt wird, dem Verletzten zum Ersatz des daraus entstehenden Schadens verpflichtet. Das gleiche gilt bei hochgiftigen oder starkätzenden Stoffen, wenn infolge ihrer giftigen oder ätzenden Eigenschaften ein Mensch getötet oder der Körper oder die Gesundheit eines Menschen verletzt oder eine Sache beschädigt wird, die ein auf diese Weise Verletzter an sich trägt oder mit sich führt. (2) Die Ersatzpflicht ist ausgeschlossen, 1. wenn der Schaden durch höhere Gewalt verursacht ist; 2. wenn der Schaden innerhalb eines Gebäudes oder Gebäudeteils oder befriedeten Grundstücks entsteht, dessen unmittelbarer Besitzer zugleich der Inhaber der Anlage ist. (3) Anlagen im Sinne des Absatzes 1 sind ortsgebundene Werke oder Einrichtungen, die den in Absatz 1 bezeichneten Zwecken für nicht nur unerhebliche Zeit zu dienen bestimmt sind. (4) Absatz 1 gilt nicht für Schäden, die auf der Feuer- oder Explosionsgefährlichkeit oder den giftigen Wirkungen von Leuchtgas beruhen.
68. Inden for visse grænser må dog grundejeren gribe ind. Han har f. eks. gruningspligt, skønt det glatte føre ikke skyldes ham men årstidens klima, jfr. nærmere Lov om vintervedligeholdelse og renholdelse af veje nr. 140 af 25. marts 1970.
69. Sml. herved *Tolstrup og Barfod*: Kommentar til Vandløbs- og Vandforsyningsloven s. 246.